

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษาผลของตัวแปรคัดสรรที่มีต่อระดับเชาวน์
อารมณ์ โดยตัวแปรคัดสรรทั้ง 5 ตัวแปรได้แก่ เพศ อายุ การอบรมเลี้ยงดู สาขาการเรียน และผล
สัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยผู้วิจัยเสนอรายงานการศึกษาค้นคว้าจากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องตาม
ลำดับดังนี้

แนวคิดเกี่ยวข้องกับเชาวน์อารมณ์ ประกอบด้วย

1. ความหมายของเชาวน์อารมณ์
2. ความเป็นมาของการศึกษาเชาวน์อารมณ์
3. ความสำคัญและประโยชน์ของเชาวน์อารมณ์
4. กระบวนการทางสมองที่ทำให้เกิดเชาวน์อารมณ์
5. องค์ประกอบพื้นฐานของเชาวน์อารมณ์
6. องค์ประกอบของเชาวน์อารมณ์ตามแนวคิดของ Wagner & Sternberg
7. องค์ประกอบของเชาวน์อารมณ์ตามแนวคิดของ Salovey & Mayer
8. องค์ประกอบของเชาวน์อารมณ์ตามแนวคิดของ Goleman
9. องค์ประกอบของเชาวน์อารมณ์ตามแนวคิดของ Cooper & Sawaf
10. องค์ประกอบของเชาวน์อารมณ์ตามแนวคิดของ Bar-On
11. องค์ประกอบของเชาวน์อารมณ์ตามแนวคิดของ Weisinger
12. การประเมินเชาวน์อารมณ์
13. ลักษณะของผู้ที่มีเชาวน์อารมณ์สูง
14. การเปรียบเทียบลักษณะของผู้ที่มีเชาวน์อารมณ์สูงและต่ำ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเชาวน์อารมณ์

แนวคิดเกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดู ประกอบด้วย

1. ความหมายของการอบรมเลี้ยงดู
2. การแบ่งประเภทของการอบรมเลี้ยงดู

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดู

แนวคิดเกี่ยวกับเพศ

งานวิจัยที่เกี่ยวกับเพศ

แนวคิดเกี่ยวกับอายุ ประกอบด้วย

1. ทฤษฎีพัฒนาการของ Freud
2. ทฤษฎีพัฒนาการของ Piaget
3. ทฤษฎีพัฒนาการของ Erikson
4. ทฤษฎีพัฒนาการของ Sullivan

งานวิจัยที่เกี่ยวกับอายุ

แนวคิดเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

งานวิจัยที่เกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

แนวคิดเกี่ยวกับสายการเรียน

งานวิจัยที่เกี่ยวกับสายการเรียน

จากหัวข้อต่าง ๆ ที่ได้เสนอไปข้างต้น มีรายละเอียด และข้อเท็จจริงตามที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้า รวบรวมมาได้ดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับเชาวน์อารมณ์

1. ความหมายของเชาวน์อารมณ์

ได้มีผู้รู้และสนใจศึกษาด้านเชาวน์อารมณ์จำนวนมากที่ให้คำนิยาม หรือความหมายของคำว่า เชาวน์อารมณ์ ไว้ต่าง ๆ กันดังนี้

Salovey & Mayer (1990: 8-12) ให้คำนิยามว่า เชาวน์อารมณ์ คือ ความสามารถของบุคคลที่จะรับรู้และเข้าใจในความคิดความรู้สึกของสภาวะอารมณ์ของตนเอง และผู้อื่นได้ นอกเหนือจากการติดตามกำกับควบคุมอารมณ์ของตนได้แล้ว บุคคลต้องรู้จักแยกแยะและใช้การแสดงออกทางอารมณ์ให้เกิดประโยชน์ เมื่อต้องการชี้นำความคิดและการกระทำของตนเอง

Bar-on (1992:13) ได้ให้ความหมายของเชาวน์อารมณ์ไว้ว่า เป็นชุดของความสามารถส่วนตัวด้านอารมณ์ ด้านสังคมของบุคคล ที่ส่งผลต่อความสำเร็จของบุคคลแต่ละคนในการต่อกรกับข้อเรียกร้อง และแรงกดดันจากสภาพแวดล้อมทั้งหลายได้เป็นอย่างดี

Goleman (1995:11) ได้ให้ความหมายของเชาวน์อารมณ์ไว้อย่างชัดเจนว่า เชาวน์อารมณ์หมายถึง ความสามารถในการบริหารอารมณ์ และการตระหนักรู้ถึงความรู้สึกของตนเองและ

ของผู้อื่น เพื่อการสร้างแรงจูงใจในตนเอง และสามารถบริหารจัดการอารมณ์ต่าง ๆ ของตน และ อารมณ์ที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ต่าง ๆ ได้โดยที่ Goleman มีความเชื่อว่าเขาวนอารมณ์นั้นแตกต่าง จากเขาวนปัญญา แต่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ และต่างก็ส่งเสริมเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

Cooper & Sawaf (1997:27) ได้ให้ความหมายของเขาวนอารมณ์ไว้ว่า เป็นความสามารถของบุคคลในการที่จะรับรู้ เข้าใจ และประยุกต์ใช้พลังในการรู้จักอารมณ์เป็นรากฐานในการ สร้างสายสัมพันธ์ เพื่อการโน้มนำผู้อื่น

จากนิยามที่ผู้เชี่ยวชาญอธิบายความหมายของเขาวนอารมณ์ดังกล่าวข้างต้น ทำให้ สามารถสรุปความหมายของเขาวนอารมณ์ได้ว่าเป็นความสามารถในการเข้าใจถึงอารมณ์ความรู้สึกของ ตนเองและผู้อื่นรวมถึงความสามารถในการจัดการและควบคุมอารมณ์ที่เกิดขึ้นให้แสดงออกอย่าง เหมาะสมกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้

2. ความเป็นมาของการศึกษาเขาวนอารมณ์

Thorndike (1920) (อ้างถึงใน Goldman, 1995:39-42) ได้เขียนบทความลงในวารสาร ชื่อ Haper's โดยได้บัญญัติศัพท์คำว่า “Social Intelligence” หมายถึงความสามารถที่จะเข้าใจผู้อื่น และสามารถจัดการความเกี่ยวข้องสัมพันธ์อย่างเหมาะสมได้ แต่ขณะนั้นความสนใจของผู้คนที่ด้าน การศึกษาองค์ประกอบของสมอง และการทำงานของสมองซึ่งได้รับความสนใจอย่างมากในทศวรรษที่ 1920-1970 โดยเฉพาะเมื่อมีการศึกษาในด้านเขาวนปัญญาเกิดขึ้น ประกอบกับมีความเข้าใจผิดว่าบทความของ Thorndike เสนอให้มีกลวิธีในการกระทำต่อบุคคลอื่น ทำให้แนวคิดนี้ของ Thorndike และ ศัพท์คำนี้ไม่ได้รับความสนใจจากนักวิชาการเท่าที่ควร

ค.ศ.1973 McClelland ได้เขียนบทความ และเป็นผู้ที่มีส่วนปลุกความสนใจของผู้คน ให้หันมาศึกษา เขาวนอารมณ์เป็นจำนวนมากโดยในบทความนั้น McClelland ได้เสนอแนะข้อคิดเห็น ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจดังนี้ (McClelland, 1975)

1) เกรดเฉลี่ยแม้จะบ่งถึงความสำเร็จในการเรียน แต่ไม่ได้ประกันถึงความ สำเร็จในวิชาชีพ

2) แบบวัดเขาวนปัญญา (IQ Test) และแบบวัดความถนัดไม่ได้เป็นตัว ทำนาย ความสำเร็จในชีวิต หรือความสำเร็จในหน้าที่การงาน

3) แบบทดสอบ และผลการเรียนสามารถใช้ทำนายการปฏิบัติงานได้เพราะ มีตัวแปรด้านสภาพเศรษฐกิจและสังคมเข้ามาเกี่ยวข้อง

4) แบบทดสอบและผลการเรียนนั้น ไม่ยุติธรรมต่อคนกลุ่มน้อย

5) เราควรหันมาวัดสมรรถนะ (Competencies) ซึ่ง McClelland เชื่อว่า สามารถทำนายพฤติกรรม สำคัญ ๆ ได้แม่นยำกว่า โดยเสนอให้สุ่มตัวชี้วัดความสำเร็จในการปฏิบัติงาน (Criterion Sampling) มาประเมินความเหมาะสม เช่น อยากรู้อะไรบ้างว่าคนขับรถเป็นหรือไม่ก็ให้ ทดลองขับดู ให้ทำการวัดในสิ่งที่สะท้อนให้เราทราบว่ามีการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง วัดในสิ่งที่เห็น และรับรู้ได้อย่างชัดเจน ได้แก่ ทักษะในการสื่อสาร ความอดทนรอได้ การกำหนดเป้าหมาย เป็นต้น

บทความดังกล่าวของ McClelland มีอิทธิพลมากต่อสื่อมวลชน(อ้างถึงใน Goldman, 1995:56-60) และทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตำราเรียนจิตวิทยาชั้นพื้นฐานหลายเล่มที่ใช้ประกอบการ เรียน ส่งผลต่อแนวทางการศึกษาวิจัยรุ่นหลังคลอตาม

ในปี ค.ศ. 1980 Mayer จากภาควิชาจิตวิทยา มหาวิทยาลัย New Hampshire และเพื่อน ร่วมงาน Salovey จากภาควิชาจิตวิทยา มหาวิทยาลัย Yale ผู้ซึ่งสนใจศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของอารมณ์ ที่มีต่อเชาวน์ปัญญา ต่อความคิดสร้างสรรค์และผลต่อพัฒนาการทางบุคลิกภาพได้เสนอกรอบแนวคิด และบัญญัติศัพท์คำว่า Emotional Intelligence ขึ้น

Damasio(1994) หัวหน้าภาควิชาประสาทวิทยา คณะแพทยศาสตร์มหาวิทยาลัย Iowa เสนอผลงานวิจัยที่ค้นพบว่า การให้เหตุผล การตัดสินใจของสมองและความรู้สึก ตลอดจนอารมณ์มีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน

จุดเปลี่ยนที่ทำให้กระแส การศึกษาเชาวน์อารมณ์เป็นที่สนใจของผู้คนทั่วโลก เกิดจาก หนังสือชื่อ “Emotional Intelligence : Why it can matter than IQ” ซึ่งเขียนขึ้นโดย Goleman นักข่าว วิทยาศาสตร์ของหนังสือพิมพ์ New York Times ซึ่งจบการศึกษาปริญญาเอก ด้านจิตวิทยาจาก มหาวิทยาลัย Harvard และเป็นลูกศิษย์ของ McClelland หลังจากที่หนังสือของเขาออกวางจำหน่าย ในปี 1995 นิตยสาร TIME ได้ตีพิมพ์บทความเรื่อง The EQ Factor โดยขึ้นปก What's Your EQ ในฉบับวันที่ 9 ตุลาคม 1995 ทำให้กระแสความสนใจเกี่ยวกับเชาวน์อารมณ์ แพร่ไปทั่วโลก ต่อมา ในปี ค.ศ.1998 Goleman ได้วางจำหน่ายหนังสือเล่มใหม่ของเขาชื่อ “Working with Emotional Intelligence” ซึ่งได้เสนอ องค์ประกอบของเชาวน์อารมณ์ และแนวทางการประยุกต์ใช้ได้ชัดเจนมาก

ขึ้น โดยเฉพาะในด้านของการพัฒนาความสามารถในการเป็นผู้นำ และแนวทางการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาเชาวน์อารมณ์ขึ้น

ปัจจุบันนี้เชาวน์อารมณ์ เป็นเรื่องที่ได้รับความสนใจอย่างมากในต่างประเทศ และมีหน่วยงานต่าง ๆ จำนวนมากนำไปประยุกต์ใช้ในเชิงธุรกิจ โดยเฉพาะถ้าหากทำการค้นข้อมูลจาก Internet จะพบว่ามี Web site ต่าง ๆ ที่นำเสนอเกี่ยวกับเชาวน์อารมณ์จากทั่วโลก และเฉพาะเว็บเพจที่ให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยทางด้านเชาวน์อารมณ์ก็มีมากมาย มีหนังสือและตำราต่าง ๆ เกี่ยวกับเชาวน์อารมณ์ออกวางขายเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในเว็บเพจของ Amazon.com ซึ่งเป็นร้านหนังสือออนไลน์ที่ใหญ่ที่สุดในโลกมีหนังสือเกี่ยวกับเชาวน์อารมณ์วางขายมากกว่า 80 เล่ม (ข้อมูลธันวาคม 2542) นอกจากนี้ยังมีเว็บเพจที่เป็น Electronic Journal เกี่ยวกับเชาวน์อารมณ์ถึง 7436 รายการ (ข้อมูล ธันวาคม 2542) นอกจากนี้ยังมีเว็บเพจที่เป็น Electronic Journal เกี่ยวกับเชาวน์อารมณ์เกิดขึ้นใหม่มากมาย ในจำนวนนี้มีเว็บเพจที่น่าสนใจได้แก่ WWW.6second.com และ WWW.Elonsortium.org โดยเฉพาะเว็บเพจ Elonsortium เพราะเป็นเว็บเพจของ Consortium for Research on Emotional Intelligence in Organizations ซึ่ง Goleman เป็นประธานอยู่ซึ่งจะนำเสนอข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนผลการศึกษาวิจัยต่าง ๆ เกี่ยวกับเชาวน์อารมณ์อย่างสม่ำเสมอ

จากที่ได้ศึกษามาจะเห็นได้ว่า ในต่างประเทศนั้นได้มีการศึกษาเกี่ยวกับเชาวน์อารมณ์อย่างกว้างขวาง ทั้งในด้านการศึกษาวิจัยเพื่อนำแนวคิดของเชาวน์อารมณ์ไปประยุกต์ใช้หรือ การนำแนวคิดของเชาวน์อารมณ์ไปใช้แก้ปัญหาทางสังคม และในองค์กรต่าง ๆ แม้แต่การคัดเลือกพนักงานของบริษัทต่าง ๆ ก็มีการทดสอบเชาวน์อารมณ์เข้ามาเป็นตัวแปรที่สำคัญด้วย และก็มีเป็นจำนวนมากที่นำแนวคิดของเชาวน์อารมณ์ไปประยุกต์ใช้ในเชิงพาณิชย์ ซึ่งบางแห่งก็ขาดคุณภาพ สำหรับในประเทศไทยเชาวน์อารมณ์ยังเป็นเรื่องใหม่ที่ยังมีผู้สนใจศึกษาไม่มากนักในเชิงวิชาการ แต่มีการนำมาพัฒนาในเชิงพาณิชย์มากพอสมควร มีการตั้งบริษัทขึ้นเพื่อทดสอบเชาวน์อารมณ์ในเชิงพาณิชย์มากมาย แต่ส่วนมากยังขาดมาตรฐานที่เป็นกลาง เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมา

3. ความสำคัญและประโยชน์ของเชาวน์อารมณ์

เนื่องจากเชาวน์อารมณ์เป็นการประจักษ์ถึงอารมณ์ความรู้สึกของตนเอง ให้ตระหนักรู้เท่าทันสาเหตุ และความแปรผันด้านอารมณ์ของแต่ละคน การบริหารจัดการอารมณ์ หรือภาวะอารมณ์ของคนไปในทางที่เป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย สร้างแรงจูงใจที่ดีให้แก่ตนเองในทางสร้างสรรค์

ดังนั้นเขาวนอารมณ์จึงเป็นการนำความสามารถในการจัดการอารมณ์ของแต่ละคน มาใช้เพื่อติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น (Interpersonal Relations) ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของการสื่อสาร ความเข้าอกเข้าใจผู้อื่น การเอาใจเขามาใส่ใจเรา (Empathy) เป็นการรักษาสมดุลระหว่างเหตุผลกับอารมณ์ การบริหารจัดการความสัมพันธ์ของการทำงานในหน้าที่ของตนเองกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้เขาวนอารมณ์จะเป็นการทำให้บุคคลตระหนักและรู้จักตนเองแล้ว ยังทำให้เข้าใจในความคิดความรู้สึก และความต้องการของผู้อื่นอีกด้วยเขาวนอารมณ์ก่อให้เกิดการทำงานร่วมกันที่สร้างสรรค์ สนองตอบต่อเป้าหมายที่วางไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพเขาวนอารมณ์ทำให้การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นไปอย่างราบรื่น มีความอดทนและเข้าใจต่อกัน เกื้อหนุนให้มีการใช้คนอย่างเต็มความสามารถ ซึ่งจะนำไปสู่การตัดสินใจที่เป็นประโยชน์ในระดับองค์กร เขาวนอารมณ์ก่อให้เกิดการบริหารจัดการที่เป็นที่ยอมรับ เกื้อกูลกันและกัน ลดการขัดแย้ง ความรุนแรง และเพิ่มความยืดหยุ่นในการทำงานของหมู่คณะ

Patton (1998:62) ได้เสนอประโยชน์ที่เกิดจากการนำหลักเขาวนอารมณ์ ไปใช้ในชีวิตประจำวันและการทำงานในหน้าที่ประจำ ดังต่อไปนี้

- 1) พัฒนาการด้านบุคลิกภาพของเด็กๆ เขาวนอารมณ์มีบทบาทสำคัญในการกำหนดบุคลิกภาพที่พึงปรารถนา สร้างวุฒิภาวะทางอารมณ์ที่เจริญสมวัยได้ดี
- 2) การสื่อสาร แสดงความรู้สึก อารมณ์ของคนได้อย่างถูกต้องตามกาลเทศะ เข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น
- 3) การปฏิบัติงาน เขาวนอารมณ์เกื้อหนุนการยอมรับ ความคิดริเริ่ม ก่อให้เกิดการสร้างผลิตผลที่สนองเป้าหมาย ลดการลา ขาดงานหรือย้ายงาน เนื่องจากขัดแย้งระหว่างบุคคล
- 4) การให้บริการ เขาวนอารมณ์ก่อให้เกิดการทำความรู้จักลูกค้า รับฟังความต้องการของลูกค้าและตอบสนองได้ดี สร้างความจงรักภักดีในการใช้สินค้าและบริการของหน่วยงาน
- 5) การบริหารจัดการ เขาวนอารมณ์ ช่วยส่งเสริมอัจฉริยภาพของความเป็นผู้นำ ที่มีศิลปะในการรู้จักใช้คนและครองใจคนได้ เปิดโอกาสให้ผู้บริการได้เรียนรู้และพัฒนาตน
- 6) การเข้าใจชีวิตของคนและของผู้อื่น เขาวนอารมณ์เป็นเรื่องของการศึกษาทำความเข้าใจคน การมองเข้าไปในคนก่อน ทำความเข้าใจผู้อื่น เมื่อเข้าใจตน เข้าใจคนอื่น การปฏิบัติสัมพันธ์ระหว่างกัน จึงเป็นการมุ่งใช้ศักยภาพของคนอย่างเต็มที่ อย่างสูงสุด ชีวิตครอบครัวก็จะเป็นสุขด้วยความเข้าใจกัน

4. กระบวนการทางสมองที่ทำให้เกิดเขาวนอารมณ์

ในการศึกษาเขาวนอารมณ์นั้น เราต้องศึกษาในส่วนของโครงสร้าง และหน้าที่ของสมองส่วนต่าง ๆ โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นตัวกำหนดอารมณ์ต่าง ๆ เพื่อที่จะสามารถอธิบายที่มาและความสามารถในการควบคุมอารมณ์ให้ได้ การศึกษาทางด้านโครงสร้างหน้าที่ของสมองเพื่อนำมาอธิบายการเกิดอารมณ์ การพัฒนาอารมณ์การควบคุมอารมณ์ ตลอดจนเขาวนอารมณ์นั้นเริ่มมีการศึกษามานานแล้ว

Maclean (1950) จากสถาบันสุขภาพจิตแห่งชาติ สหรัฐอเมริกา ได้นำเสนอผลการศึกษาที่พบว่า สมองของคนเรานั้นมี 3 ชั้น ชั้นในสุดเรียกว่า เรปทีเลียน(Reptilian) เกี่ยวข้องกับสัญชาตญาณ และอุปนิสัย ดั้งเดิมที่ไม่ได้ขัดเกลา สมองส่วนกลางเรียกว่า ลิมบิก (Limbic) มีส่วนที่เรียกว่า อะมิกดาลา (Amygdala) เป็นศูนย์ของการรับรู้ ตอบสนองต่ออารมณ์โกรธ กลัวของมนุษย์ เป็นบริเวณที่เกิดของอารมณ์ที่ส่งผลต่อการทำงานของสมองชั้นนอกสุด สำหรับสมองชั้นนอกสุดเรียกว่าซีรีบรัล (Cerebral) ทำหน้าที่คิดรับรู้ พูดยาวแผน ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์อื่น ๆ

Sperry (1960) จาก California Institute of Technology (Cal Tech) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการแบ่งส่วนของสมองซีกซ้ายและสมองซีกขวา และค้นพบว่า สมองทั้ง 2 ส่วนมีหน้าที่แยกกันเป็นเอกเทศ และความเชี่ยวชาญแตกต่างกัน สมองซีกซ้ายทำหน้าที่ควบคุมการเคลื่อนไหวของร่างกายด้านขวา โดยรับผิดชอบเกี่ยวกับภาษาถ้อยคำ สิ่งที่เป็นคำพูด ตัวหนังสือ เน้นการคิด วิเคราะห์ การคิดวางแผน การคิดตามความเป็นจริง คิดเป็นลำดับขั้นตอนของความเป็นเหตุเป็นผลอย่างกระตือรือร้น ในส่วนของสมองซีกขวานั้นควบคุมการเคลื่อนไหวของร่างกายด้านซ้าย รับผิดชอบเกี่ยวกับการคิดเป็นภาพ คิดแบบคาดคะเน โดยใช้ญาณหยั่งรู้ คิดโดยประมวลสิ่งเร้าต่าง ๆ พร้อม ๆ กัน คิดรับรู้จินตนาการในลักษณะของความคิดสร้างสรรค์ คิดแบบทันทีทันใด สมองซีกขวาจะคิดในสิ่งที่เห็นภาพรวมในเชิงของมิติสัมพันธ์ ขณะที่สมองซีกซ้ายจะคิดอะไรในลักษณะเป็นลำดับขั้นตอน

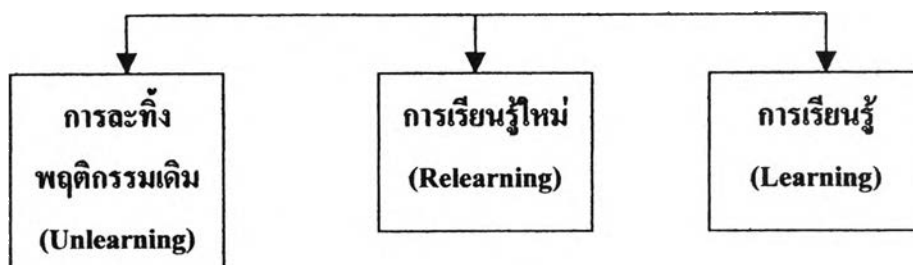
ในปี 1976 Herrmann ซึ่งสนใจเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ได้เสนอแนวคิด “The Whole Brain Model” ขึ้นมา โดยรวมเอาแนวคิด The Truine Brian ของ Maclean และของ Sperry ไว้ด้วยกัน ส่วนหนึ่งอยู่ภายใต้รูปแบบการคิดของซีรีบรัล อีกส่วนหนึ่งอยู่ภายใต้การทำงานของลิมบิก นอกจากนี้แนวคิดของ Herrmann ได้เสนอความโดดเด่นของสมองมนุษย์แต่ละคนว่ามีแนวโน้มที่จะเอียงไปทางด้านซีรีบรัล (สมองความคิด ความเข้าใจ) หรือโน้มเอียงไปทางด้านของลิมบิก (อารมณ์ ญาณหยั่งรู้ทันทีทันใด) นำไปสู่ความเชื่อว่าสมองของมนุษย์แต่ละคน จะมีด้านใดด้านหนึ่งที่เด่นกว่าด้านอื่น (Brain Dominance) ดังนี้

1) สมองซึกซ่าย ซึ่งจะควบคุมการทำงานด้านขวาของร่างกาย จะมีหน้าที่เกี่ยวกับการใช้เหตุผล การคิดวิเคราะห์ การเขียน การอ่าน การคิด การรับรู้ที่เป็นลำดับ แม้กระทั่งลำดับการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ของร่างกาย

2) สมองซึกขวา ซึ่งจะควบคุมการทำงานด้านซ้ายของร่างกาย จะรับผิดชอบในเรื่องของการรับรู้โดยภาพรวม อารมณ์ สีหน้า ศิลปะ ภาพสัญลักษณ์ ญาณหยั่งรู้เรื่องของจิตใจ

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาให้บุคคลมีความสุข ความสำเร็จในชีวิตได้นั้น จำต้องพัฒนาสมองทั้ง 2 ส่วนนี้ให้ไปด้วยกันอย่างสมดุล มิเพียงแต่สมองส่วนที่ทำหน้าที่คิดวิเคราะห์ คิดได้เร็ว ถูกต้อง แม่นยำ แก้ปัญหาเก่ง แต่ยังต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาสมอง ในส่วนที่เกี่ยวกับความรู้สึกอารมณ์และจิตใจด้วยขณะที่การพัฒนาเขาวนปัญญาทำให้เห็นผลได้รวดเร็วภายใต้อิทธิพลของกรรมพันธุ์ สิ่งแวดล้อมและการเรียนรู้ซึ่งเชื่อกันว่าระดับเขาวนอารมณ์ของแต่ละบุคคลจะสูงสุดในช่วงวัยรุ่น จนถึงวัยผู้ใหญ่ตอนต้น แต่การพัฒนาเขาวนอารมณ์ซึ่งเป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่มีใช้เพียงแค่วัย และซาบซึ้งเท่านั้น แต่ต้องอาศัยเวลาความเอาใจจริงเอาใจจากหลาย ๆ ฝ่าย อาทิ ครอบครัว โรงเรียน สื่อมวลชน ประกอบไปด้วย ระดับเขาวนอารมณ์ของแต่ละคน ไม่ได้ถูกจำกัดโดยพันธุกรรม แต่เป็นผลมาจากการเรียนรู้ พัฒนาได้ตลอดทั้งชีวิต トラบที่บุคคลเรียนรู้จากประสบการณ์ เขาวนอารมณ์จึงเป็นเรื่องของการขัดเกลานิสัยภายใต้สภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม มากกว่าถูกกำหนดโดยพันธุกรรม (Nurture Over Nature)

Goleman (1998) เชื่อว่า การสอนบุคคลให้มีความสามารถทางด้านอารมณ์ (Emotional Intelligence Competencies) นั้น ต่างจากการสอนทักษะด้านสมอง หรือเทคนิคทางวิชาชีพใด ๆ ซึ่งเรียนรู้ได้เร็ว โดยใช้สมองส่วนของ Neocortex รู้จักเชื่อมโยง คิด ทำความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้รับ แต่ในส่วนของเขาวนอารมณ์นั้น เป็นการเรียนรู้ของสมองอีกแห่งหนึ่ง ที่ซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับนิสัย การคิด การรู้สึกปฏิกิริยาของคนที่จะสมมานานหลายปี การที่จะพัฒนาได้จะต้องลบลบพฤติกรรมหรือนิสัยไม่ดีเสียก่อนแล้วจึงค่อยเรียนรู้ พฤติกรรมที่พึงประสงค์เข้าแทน ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาเขาวนอารมณ์ก็คือ การพัฒนาตั้งแต่วัยเด็ก ด้วยการมีสภาพแวดล้อมและการมีต้นแบบที่ดี ตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม (Social Cognitive Learning Theory) ของ Albert Bandura ซึ่งแสดงได้ดังรูป (อ้างถึงใน Smith, 1999)

รูปที่ 1 การเสริมสร้างเขาวนอารมณ์ด้วยการเรียนรู้ 3 ลักษณะ
จากรูปที่ 1

1. การละทิ้งพฤติกรรมเดิม ได้แก่
 - 1) การละทิ้งความคิด ความเชื่อเดิม
 - 2) การละทิ้งพฤติกรรมที่แสดงออกแล้ว เป็นผลเสียของตัวเอง
 - 3) การละทิ้งพฤติกรรมที่สังคมไม่ยอมรับ
 - 4) การปรับพฤติกรรมตนเอง
2. การเรียนรู้ใหม่ ได้แก่
 - 1) การเรียนรู้ความคิด และความเชื่อใหม่ ๆ
 - 2) การเอาใจเขามาใส่ใจเรา
 - 3) การฝึกทักษะการฟัง
 - 4) การแสดงออกที่เหมาะสม
3. การเรียนรู้เพิ่ม ได้แก่
 - 1) การเข้าใจในภาวะอารมณ์ของผู้อื่น
 - 2) การฝึกทักษะทางอารมณ์
 - 3) การรับรู้ และเข้าใจถึงการเชื่อมโยงของการกระทำของตนเอง

การเสริมสร้างเขาวนอารมณ์ดังกล่าว ต้องใช้เวลาจากการฝึกฝนโดยประสบการณ์ และการมีแรงจูงใจที่ดีต่อการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง จึงเป็นหน้าที่สำคัญของสมองส่วนที่ทำหน้าที่ควบคุมอารมณ์ โดยเฉพาะส่วนอะมิกดาลา ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นศูนย์ของความจำเป็นที่เกี่ยวกับอารมณ์และปฏิกิริยาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับอารมณ์ และการรับรู้อารมณ์ ที่นำไปสู่การตอบสนองที่จะสู้หรือถอย (Fight or Flight Response) ต่อสถานการณ์ต่าง ๆ

5. องค์ประกอบพื้นฐานของเขาวนอารมณ์

Eysenck (1994) เชื่อว่าเขาวนสังคม (Social Intelligence) เป็นผลรวมของหลาย ๆ ตัวแปรด้วยกันและจะส่งผลออกมาโดยรวม อาทิ แรงจูงใจ อาหาร ปัจจัยทางวัฒนธรรม ครอบครัว การศึกษา บุคลิกภาพ สุขภาพ ประสบการณ์ ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม พัฒนาการของเขาวนทางสังคมจะมีได้ก็ต่อเมื่อบุคคลมีสภาพความพร้อมทางสรีระทางพันธุกรรม และชีวเคมี ซึ่งเรียกโดยรวมว่า เขาวนทางชีววิทยา (Biological Intelligence) ซึ่งจะส่งผลถึงพัฒนาการของเขาวนปัญญาซึ่งเป็นด้านสมอง ดังที่ Eysenck เรียกว่า “Psychometric Intelligence” ที่เขาเชื่อว่าเป็นผลอย่างน้อยจาก 4 องค์ประกอบด้วยกันคือ ปัจจัยของครอบครัว วัฒนธรรม ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม และการศึกษาที่ได้รับ

มนุษย์ทุกคนมีภาวะอารมณ์พื้นฐานอยู่ในตัวเหมือนกัน แต่ในระดับที่แตกต่างกัน โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์แต่ละคน ก็จะมีอารมณ์ต่าง ๆ นานาในแต่ละวัน อาทิ กลัว เป็นสุข โกรธ เศร้า เสียใจ รัก ชัง ซึ่งแม้ไม่จริงเหมือนบุคลิกภาพ แต่ก็มีผลเป็นอย่างมากต่อความสุขและการเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับโลก ภาวะอารมณ์อาจเป็นบวกหรือลบก็ได้ การเกิดอารมณ์ทางลบเมื่อขุ่นเคือง เป้าหมายถูกขัดขวาง อารมณ์ทางบวกเกิดเมื่อรู้สึกยินดีเป็นสุข

6. องค์ประกอบของเขาวนอารมณ์ตามแนวคิดของ Wagner & Sternberg

Wagner & Sternberg (1985 : 56-60) เสนอว่า พฤติกรรมของผู้ที่ชาญฉลาดด้าน “Practical Intelligence” ที่จะเอื้อต่อความสำเร็จในวิชาชีพในการบริหารและในชีวิต สามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภทคือ

1) การจัดการกับตนเอง (Managing Self) หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการตนเองในแต่ละวันให้บรรลุเป้าหมาย ได้ผลผลิตสูงสุด อาทิ การจัดลำดับกิจกรรมที่ต้องการกระตุ้นชี้นำคนให้มุ่งสู่ผลสัมฤทธิ์ การสร้างแรงจูงใจที่ดีให้แก่ตนเอง กล้าเสี่ยง ไม่ย่อท้อ รู้ขีดความสามารถและศักยภาพของตนดี

2) การจัดการกับคนอื่น (Managing Others) หมายถึง ทักษะความรู้ในการบริหารผู้ใต้บังคับบัญชา และความสัมพันธ์ทางสังคม ความสามารถเข้ากับผู้อื่นได้ มอบหมายงานให้ทำตรงกับทักษะความรู้ความสามารถ ของผู้ปฏิบัติแต่ละคน ให้รางวัลตามผลงานที่ปฏิบัติ

3) การจัดการกับงาน (Managing Career) หมายถึง การกระทำที่สร้างผลกระทบที่ดีแก่สังคม องค์กร ประเทศชาติได้อย่างไร จะสร้างชื่อเสียงเกียรติภูมิของตนได้เช่นไร จัดความจำเป็นของตน ให้สอดคล้องกับสิ่งที่ต้องการให้ความสำคัญ โน้มน้าวผู้เกี่ยวข้องให้เห็นความสำคัญเห็นถึงงามด้วย

7. องค์ประกอบของเชาวน์อารมณ์ตามแนวคิดของ Salovey & Mayer

Salovey & Mayer (1990 : 24-30) เป็นผู้บัญญัติศัพท์คำว่า Emotional Intelligence แสดงทัศนะว่าเชาวน์อารมณ์เป็นเรื่องของทักษะในการปรับตัวใน 3 ลักษณะ กล่าวคือ

1) **ขั้นรู้จักภาวะอารมณ์ของตน** หมายถึง การประเมินภาวะอารมณ์ของตนเองได้อย่างถูกต้อง และแสดงออกได้อย่างเหมาะสม (Emotional Awareness) เป็นการที่บุคคลสามารถรับรู้ ระบุ และจำแนกภาวะอารมณ์ที่เกิดกับตนได้ เป็นปัจจัยนำที่เอื้อต่อความสามารถในการปรับตัวการแสดงออกทางอารมณ์ได้อย่างดี ตัวอย่างเช่น เด็กสามารถรับรู้ภาวะอารมณ์ที่แสดงออกทางสีหน้าได้อย่างถูกต้อง ที่จะแปรผันตามระดับอายุ ยิ่งโตยิ่งรับรู้อารมณ์ได้ถูกต้องมากขึ้น

2) **ขั้นควบคุมอารมณ์** หมายถึง ขั้นควบคุมของตนเอง และสามารถกำกับดูแลภาวะอารมณ์ (Regulation of Emotion) ของตนและผู้อื่น ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมตามกาลเทศะ ทั้งในแง่ของกริยาท่าทาง คำพูด และความคิดที่แสดงออก ในบางอาชีพจำเป็นต้องฝึกขั้นนี้มากเป็นพิเศษ อาทิ พนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน ที่ต้องฉลาดรู้เท่าทันในท่าทีภาวะอารมณ์ ความต้องการของผู้โดยสาร

3) **ขั้นใช้เชาวน์อารมณ์** หมายถึงคนแต่ละคนจะมีความสามารถใช้ประโยชน์จากภาวะอารมณ์(Utilization of Emotion) ของตนต่างกันในการแก้ไขปัญหา หรือช่วยในการปรับตัว หากอารมณ์ดีอาจมีส่วนช่วยให้เกิดภาวะคิดสร้างสรรค์ และการคิดอย่างมีเหตุผลในการตอบข้อสอบ การคิดวิเคราะห์ ขณะที่อารมณ์เศร้าทำให้เกิดการคิดแบบอุปมาอุปไมยซ้ำลง

ซึ่งต่อมาทั้ง 2 คณะ (Wagner และ Sternberg, Salovey และ Mayer) เห็นว่า การให้นิยามดังกล่าวมีขอบเขต แง่มุมของการพัฒนาที่จำกัด ไม่สามารถอธิบายในมุมมองกว้างได้ โดยเฉพาะละเอียดบทบาทของการคิดที่มีต่อความรู้สึกของบุคคล

Mayer & Salovey (1997) จึงได้เสนอโมเดลที่ปรับปรุงใหม่ โดยเน้นด้าน “ปัญญา” ของเชาวน์อารมณ์ และพยายามอธิบายเชาวน์อารมณ์ในนัยของศักยภาพ เพื่อความเติบโตด้านเชาวน์

ปัญญาและอารมณ์ ในบทความใหม่ของเขา ซึ่งนำความคิดของมนุษย์ให้มุ่งสู่ข้อมูลสำคัญที่เราใส่ใจ และเสนอว่าเราควรอารมณ์ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนตามลำดับ กล่าวคือ

1) การรับรู้ การตีความ และการแสดงออกของภาวะอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งแบ่งเป็น

(1) ความสามารถในการระบุภาวะอารมณ์ ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดของตนเองได้ เช่น ทราบว่าขณะนี้รู้สึกโกรธ น้อยใจ เนื่องจากเหตุใด

(2) ความสนใจในการระบุภาวะอารมณ์ของผู้อื่นได้ โดยเราสามารถคาดเดาภาวะอารมณ์ของผู้อื่นได้จาก งานออกแบบ งานศิลป์ ภาษา คำพูด เสียง พฤติกรรมที่แสดง หรือสัญลักษณ์ที่ปรากฏให้เห็น

(3) ความสามารถในการแสดงอารมณ์ได้อย่างถูกต้อง แสดงความต้องการของตนเองได้ตรงกับความรู้สึก และเหมาะสมกับกาลเทศะ

(4) ความสามารถในการจำแนกความรู้สึกต่าง ๆ ออกได้ว่า ถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง เป็นความจริงหรือไม่จริง

2) การเกื้อหนุนทางความคิดของอารมณ์ ซึ่งแบ่งเป็น

(1) ความสามารถในการจัดลำดับความสำคัญของอารมณ์หรือความรู้สึกได้เช่น รู้สึกได้ว่าตนเองเครียด และหาทางผ่อนคลายด้วยการไปออกกำลังกาย

(2) การรับรู้ถึงอารมณ์ที่ชัดเจนพร้อมที่จะเกื้อหนุนต่อการตัดสินใจ และจดจำความรู้สึกต่าง ๆ ได้ เช่น เมื่อเกิดความผิดพลาดเราจะได้บทเรียนที่จะไม่ทำให้เกิดเหตุการณ์เช่นเดิมเกิดขึ้นอีก

(3) การที่เข้าใจว่าอารมณ์ หรือความรู้สึกที่เปลี่ยนไป จะทำให้เกิดความคิดและจุดยืนของบุคคลสามารถเปลี่ยนแปลงไป จากแง่บวกเป็นแง่ลบ และจากการมองสถานการณ์ในแง่ลบเดียวเป็นการมองและคิดได้อย่างหลากหลาย

(4) การที่เข้าใจได้ว่าภาวะอารมณ์ต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้หาแนวทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ดีขึ้น เช่น เมื่อความโกรธคลายลง เราจะรู้สึกดีขึ้น ทำให้จิตใจเปิดกว้างขึ้น รับฟังเหตุผลและสามารถคิดอย่างสร้างสรรค์ได้ และจิตใจที่ผ่อนคลายจะทำให้สามารถพิจารณาเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้รอบคอบมากขึ้น ไม่ว่าจะวาม หรือยึดติดกับมุมมองเพียงแง่ลบเดียว

3) การเข้าใจ การวิเคราะห์และการใช้ความรู้สึกเกี่ยวกับอารมณ์ ซึ่งแบ่งเป็น

(1) ความสามารถในการระบุความรู้สึก หรืออารมณ์ของตนเองและ

ผู้อื่น ตลอดจนเห็นความเชื่อมโยงระหว่างอารมณ์กับคำต่าง ๆ เช่น คำพูดที่แสดงถึงความชอบพอกับอารมณ์รัก คำที่แสดงให้เห็นถึงความไม่ชอบกับเกลียด และคำพูดที่แสดงความสมหวังกับการดีใจ

(2) ความสามารถในการตีความหมายของอารมณ์ที่เกิดขึ้น และสืบเนื่องมาจากอารมณ์อื่น ๆ และสามารถแยกแยะได้ เช่น การพลัดพราก การสูญเสีย ทำให้เกิดความเศร้า

(3) การเข้าใจอารมณ์ที่ซับซ้อนได้ แม้ว่าจะเกิดความรู้สึกหลายอย่างในเวลาไล่เลี่ยกัน เช่น การที่เรารู้สึกทั้งรัก ทั้งเกลียดเจ้านายของเรา ตลอดจนการแสดงอาการขยะแยะที่เกิดจากอารมณ์โกรธ และความกลัว

(4) การเข้าใจความผันแปรของภาวะอารมณ์ต่าง ๆ เช่น การที่คนเราสามารถแปรเปลี่ยนจากความโกรธมาเป็นความพึงพอใจ หรือเปลี่ยนจากความโกรธมาเป็นความสบายเมื่อรู้สึกตัวว่าได้ทำผิดไป

4) การคิดใคร่ครวญและการควบคุมอารมณ์ของตน เพื่อพัฒนาความงอกงามด้านเชาวน์ปัญญา และอารมณ์ต่อไป ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการที่สูงสุด ซึ่งแบ่งเป็น

(1) เปิดใจรับต่อความรู้สึกทางบวก และทางลบได้ไม่ว่าจะรู้สึกชื่นชอบหรือไม่ก็ตาม

(2) เมื่อใช้เวลาในการคิดใคร่ครวญแล้ว สามารถยึดถือหรือปลดปล่อยตนเองออกจากภาวะอารมณ์ หรือความรู้สึกที่เป็นอยู่ได้ โดยพิจารณาจากข้อมูลที่ได้รับ และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

(3) สามารถคิดอย่างวิเคราะห์ ถึงภาวะอารมณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตนเอง และผู้อื่น สามารถกำหนดได้ว่าอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้น มีเหตุผลและส่งผลต่อการปฏิบัติของตนเองอย่างไร

(4) สามารถบริหารจัดการภาวะอารมณ์ของตนเอง และคนอื่นได้ สามารถลดความรุนแรงของอารมณ์ในทางลบของตนเองได้ และสามารถแสดงอารมณ์ทางบวกออกมาโดยไม่บิดเบือนหรือไม่เป็นธรรมชาติ

Mayer & Salovey เห็นว่า กระบวนการของเชาวน์อารมณ์ ควรพัฒนาจากขั้นตอนแรก ๆ ซึ่งง่ายไม่ซับซ้อน ไปสู่ขั้นตอนที่เป็กระบวนการของจิตใจที่พัฒนาอย่างซับซ้อนมากขึ้น จะเห็นได้ว่าในแต่ละขั้นตอน จะมีระดับขีดความสามารถของเชาวน์อารมณ์แบ่งออกเป็นอีก 4 ระดับย่อยจากง่ายไปสู่ยากเช่นกัน

8. องค์ประกอบของเขาวนอารมณ์ตามแนวคิดของ Goleman

Goleman (1995 : 62 -71) ได้เสนอว่า เขาวนอารมณ์ประกอบไปด้วย 5 องค์ประกอบที่สำคัญ ตามลำดับดังนี้

1) **ขั้นตระหนักรู้จักอารมณ์ตน (Know One's Emotion) หรือบางทีเรียกว่า การตระหนักรู้จักตน (Self Awareness)** เป็นความเข้าใจยังรู้ความเปลี่ยนแปลงในอารมณ์ภาวะอารมณ์ ความต้องการของตน ในแต่ละห้วงเวลาและสถานการณ์เข้าทำนองผู้ที่รู้จักตัวเอง และเอาชนะตนเองได้เป็นผู้ที่ฉลาดที่สุด

2) **ขั้นบริหารจัดการอารมณ์ของตน (Managing Emotion)** เป็นความสามารถที่จะควบคุมจัดการกับความรู้สึก หรือภาวะอารมณ์ที่เกิดขึ้น ได้อย่างเหมาะสมและชาญฉลาด โดยสร้างเสริมจากภาวะที่ตระหนักรู้ในอารมณ์ของตน เมื่อเศร้า โกรธ ผิดหวังหรือเสียใจ ก็ควบคุมตนได้ ไม่โมโหร้ายหรือหาผู้อื่นเพื่อโทษว่าเป็นผู้สร้างความทุกข์ระทมให้เกิดแก่ตน นำพาภาวะอารมณ์ของตนให้กลับคืนสู่สภาพปกติได้โดยเร็ว สามารถไตร่ตรองก่อนตัดสินใจ

3) **ขั้นสร้างแรงจูงใจที่ดีให้แก่ตนเองได้ (Motivating Oneself)** กระตุ้นเตือนตนให้คิดริเริ่มอย่างมีความคิดสร้างสรรค์ผลักดันตนเองมุ่งสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้จะนำมาซึ่งความสำเร็จสามารถอดได้รอได้ ไม่หุนหันใจเร็วคว่นได้ ผู้ที่สามารถทำได้ดังนี้ถือเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในงาน มุ่งสู่เป้าหมายอย่างมีพลังของความตั้งใจมั่น มองอะไรที่ไม่ยึดติดกับเงินผลประโยชน์ หรือตำแหน่ง

4) **ขั้นสามารถรับรู้อารมณ์ของผู้อื่นได้ (Recognizing Emotions in Others)** ความสามารถเอาใจเขามาใส่ใจเรา รู้เท่าทันในความรู้สึกความต้องการ ข้อวิตกกังวลของผู้อื่นได้อย่างชาญฉลาด มีไหวพริบ มีความสำคัญต่อบางอาชีพ เช่น งานที่เกี่ยวกับการรักษาพยาบาล การขาย การสอน และการบริหารจัดการ

5) **ความสามารถในการจัดการเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับผู้อื่น (Handling Relationships)** เป็นผลรวมของข้อ 1) ถึง 4) คือ การทำอย่างไรที่จะมีความสามารถในการสร้าง และรักษาเครือข่ายสายสัมพันธ์ส่วนตัว และที่เกี่ยวกับหน้าที่การงานไว้ ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากกับความเป็นผู้มีชื่อเสียง และมีความเป็นผู้นำและความเก่งในการเข้าใจคน Gardner (1997) ถือว่าความสัมพันธ์ที่กล่าวมาเป็นลักษณะของ Interpersonal Intelligence ที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้งกลุ่มหรือเครือข่าย การสร้างสายสัมพันธ์เป็นการส่วนตัว และเป็นผู้ที่มีความสามารถในการวิเคราะห์สถานการณ์ทางสังคมได้ดี

ต่อมา Goleman (1995) ได้เสนอกรอบแนวคิดเกี่ยวกับสมรรถนะด้านอารมณ์ไว้ 2 หมวด 5 องค์ประกอบ ดังแสดงไว้ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 กรอบแนวคิดเกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์ของ Daniel Goleman

หมวด / องค์ประกอบ	ความหมาย / องค์ประกอบย่อย
สมรรถนะทางสังคม ได้แก่ การสร้างและรักษาความสัมพันธ์ 1. การเอาใจเขามาใส่ใจเรา	การตระหนักถึงความรู้สึก ความต้องการและความห่วงใยของผู้อื่น ได้แก่ 1.1 การเข้าใจผู้อื่น รู้ถึงความรู้สึก มุมมอง สนใจในข้อวิตกกังวลของเขา 1.2 การมีจิตใจมุ่งบริการ คาดคะเน รับรู้และตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้ดี 1.3 การพัฒนาผู้อื่น ทราบความต้องการ เพื่อส่งเสริมความรู้ ความสามารถทุกอย่างได้ถูกทาง 1.4 การสร้างโอกาสในความหลากหลายเห็นความเป็นไปได้จากความแตกต่างโดยไม่แบ่งแยก ความตระหนักถึงทัศนคติความเห็นของกลุ่ม ความสามารถอ่านสถานการณ์ปัจจุบัน และความสัมพันธ์ของกลุ่มได้
2. ทักษะทางสังคม	ความคล่องแคล่วในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ การโน้มน้าว แสดงกลวิธีในการโน้มน้าวต่าง ๆ อย่างได้ผล 2.1 การสื่อสาร ส่งสารที่ชัดเจนและน่าเชื่อถือ 2.2 ความเป็นผู้นำ สามารถโน้มน้าว และผลักดันกลุ่มได้ดี 2.3 การกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ริเริ่มและบริหารความเปลี่ยนแปลงได้ดี 2.4 การแก้ไขความขัดแย้ง เกรงใจและแก้ไข หาทายบุคคลความไม่เข้าใจกัน

ตารางที่ 1 กรอบแนวคิดเกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์ของ Daniel Goleman (ต่อ)

หมวด / องค์ประกอบ	ความหมาย / องค์ประกอบย่อย
<p>สมรรถนะส่วนบุคคล การบริหารจัดการตนเอง</p>	<p>2.5 การสร้างสายสัมพันธ์ เสริมสร้างความร่วมมือร่วมใจกันเพื่อการปฏิบัติงาน การร่วมมือร่วมใจกันทำงาน เพื่อมุ่งสู่เป้าหมาย</p> <p>2.6 การสร้างสายสัมพันธ์ เสริมสร้างความร่วมมือร่วมใจกันเพื่อปฏิบัติงาน</p> <p>2.7 การร่วมมือร่วมใจกันทำงานกับผู้อื่น เพื่อมุ่งสู่เป้าหมาย สมรรถนะของทีม สร้างพลังร่วมของกลุ่มเพื่อมุ่งสู่เป้าหมาย</p>
<p>3. การตระหนักรู้ตนเอง</p>	<p>การตระหนักรู้ความรู้สึกของคน หยั่งรู้ความเป็นไปได้ของตนเอง และความพร้อมตลอดจนความเป็นไปได้ต่าง ๆ ของตนเอง</p> <p>3.1 รู้เท่าทันในอารมณ์ตน สาเหตุที่ทำให้เกิดความรู้สึกนั้น ๆ และผลที่จะเกิดขึ้นตามมา</p> <p>3.2 ประเมินตนเองได้ตามความเป็นจริง รู้ถึงจุดเด่นจุดด้อยของตนเอง มั่นใจในตนเอง มั่นใจในความสามารถ คุณค่าของตนเอง</p>
<p>4. การควบคุมตนเอง</p>	<p>เป็นความสามารถในการจัดการกับความรู้สึกภายในตนเองได้</p> <p>4.1 ควบคุมตน สามารถจัดการกับสภาวะอารมณ์ หรือความฉุนเฉียวได้</p> <p>4.2 ความเป็นที่ไว้วางใจได้ สามารถรักษาความเป็นผู้ที่ซื่อสัตย์และคุณงามความดีได้</p> <p>4.3 ความเป็นผู้ที่ใช้สติปัญญา และแสดงความรับผิดชอบ ความสามารถที่จะปรับตัวได้ มีความยืดหยุ่นในการจัดการกับความเปลี่ยนแปลงได้</p> <p>4.4 การยอมรับสิ่งใหม่เป็นสุขและเปิดใจกว้างกับความคิดแนวทางหรือข้อมูลใหม่</p>

ตารางที่ 1 กรอบแนวคิดเกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์ของ Daniel Goleman (ต่อ)

หมวด / องค์ประกอบ	ความหมาย / องค์ประกอบย่อย
5. การสร้างแรงจูงใจ	<p>เป็นแนวโน้มของอารมณ์ที่เกื้อหนุนการมุ่งสู่เป้าหมาย</p> <p>5.1 มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ พยายามที่จะปรับปรุงให้ได้มาตรฐาน ความจงรักภักดี ยึดมั่นกับเป้าหมายของกลุ่มเป้าหมายขององค์กร</p> <p>5.2 ความคิดริเริ่ม พร้อมทั้งจะปฏิบัติงานตามโอกาส</p> <p>อำนาจ การมองปัญหาในแง่ดี แม้จะมีอุปสรรค หรือปัญหาที่ไม่เกิดความท้อถอย ยังคงมุ่งสู่เป้าหมายที่วางไว้</p>

Goleman มีความเชื่อว่าความสามารถทางอารมณ์ของบุคคลสามารถจัดได้เป็นหมวดหมู่ตามลักษณะร่วมกัน และเชื่อว่าไม่มีผู้ใดที่จะมีองค์ประกอบย่อยของเขาวนอารมณ์ครบถ้วนทุกด้าน โดยแต่ละคนก็มีจุดเด่นและจุดด้อยที่แตกต่างกันไป สำหรับคนที่มีระดับเขาวนอารมณ์สูง จะมีบางสมรรถนะที่โดดเด่นกว่าปกติแล้วจะมี 5 – 6 ด้าน ที่ครอบคลุมในทุก ๆ องค์ประกอบของเขาวนอารมณ์ หนทางของการพัฒนาสู่ความเป็นเลิศด้านเขาวนอารมณ์สามารถทำได้หลายทาง Goleman เชื่อว่าเขาวนอารมณ์แต่ละสมรรถนะนั้นมีคุณลักษณะ 5 ประการ คือ

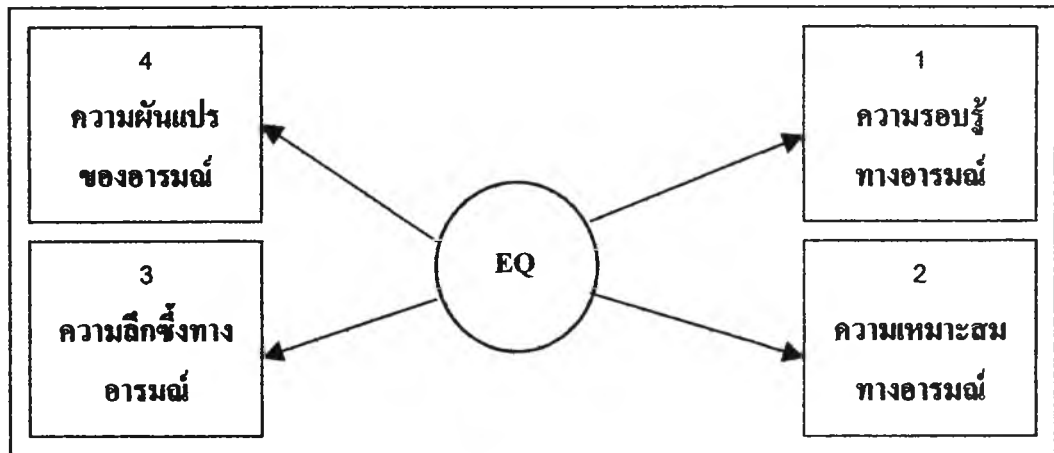
- 1) เป็นเอกเทศ แต่ละด้านต่างก็มีผลต่อการปฏิบัติงาน
- 2) เกื้อกูลกัน มีอิทธิพลต่อกัน เช่น หากขาดทักษะทางสังคม ก็จะส่งผลให้นำทีมได้ไม่ดี
- 3) เป็นลำดับขั้น หากไม่รู้จักคน ก็จะควบคุมคนและเข้าใจผู้อื่นได้ยาก
- 4) สำคัญแต่ยังไม่เพียงพอ บรรยากาศและวัฒนธรรมขององค์กรต้องเกื้อหนุนด้วย
- 5) เป็นแบบฉบับได้ ทุกมิติ ทุกองค์ประกอบ ประยุกต์ใช้ได้กับงานแต่ละประเภทแตกต่างกันไป

Goleman (1998) มีความเชื่อมั่นว่า เขาวนอารมณ์มีความสำคัญ ส่งผลต่อความสำเร็จ

ในชีวิตเหนือกว่าด้านเขาวนปัญญา และความชำนาญด้านต่าง ๆ มากกว่า 2 เท่าขึ้นไป ในการที่จะส่งผลกระทบต่อความสำเร็จในวิชาชีพของแต่ละคน เช่นเดียวกับความเชื่อของ Salovey และ Mayer (1995) ที่เชื่อว่าเขาวนอารมณ์มีผลต่อการสร้างความสุข และความสำเร็จในชีวิตถึง 80%

9. องค์ประกอบของเขาวนอารมณ์ตามแนวคิดของ Cooper & Sawaf

Cooper & Sawaf (1997 : 29) ได้เสนอโมเดลของเขาวนอารมณ์ ว่าประกอบไปด้วยหลักสำคัญ 4 หลักด้วยกัน ซึ่งในแต่ละหลักก็จะมี 4 องค์ประกอบย่อย ซึ่งนำไปสู่การวัด การประเมินที่เรียกว่า EQ Map ดังแสดงในรูปที่ 3

รูปที่ 2 โมเดลของเขาวนอารมณ์ตามแนวความคิดของ Cooper & Sawaf

จากรูปที่ 2 จะเห็นได้ว่า หลักสำคัญ 4 ประการตามแนวคิดของ Cooper และ Sawaf ประกอบด้วยรายละเอียดดังต่อไปนี้

- 1) ความรู้ทางอารมณ์ (Emotional Literacy) รู้จักอารมณ์ของตนเอง รู้และไหวพริบว่าอารมณ์ของคนผันแปรไปเช่นไร
- 2) ความเหมาะสมทางอารมณ์ (Emotional Fitness) ปรับวางอารมณ์ของคนได้อย่างยืดหยุ่น รู้กาลเทศะแม้เผชิญความลำบากใจ
- 3) ความลึกซึ้งทางอารมณ์ (Emotional Depth) ระดับความลึกซึ้งของอารมณ์ที่เอื้อต่อการพัฒนา

4) ความผันแปรทางอารมณ์ (Emotion Alchemy) ความสามารถในการใช้อารมณ์เพื่อความคิดสร้างสรรค์

10. องค์ประกอบของเขาวนอารมณ์ตามแนวคิดของ Bar-On

Bar-On (1992) ได้เสนอองค์ประกอบของเขาวนอารมณ์ โดยแบ่งเป็น 5 หมวด 15 คุณลักษณะย่อยสำคัญ ดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 องค์ประกอบและความหมายของเขาวนอารมณ์ ตามแนวคิดของ Bar-On

หมวด / องค์ประกอบ	ความหมาย / องค์ประกอบย่อย
1. ความสามารถภายในคน	1.1 ตระหนักรู้จักตนเอง 1.2 เข้าใจภาวะอารมณ์ของตน 1.3 กล้าแสดงความคิดและความรู้สึกของตน
2. ทักษะของความเก่งคน	2.1 ตระหนักรู้เท่าทันในความคิดความรู้สึกของผู้อื่น ได้ดี 2.2 ใส่ใจสวัสดิภาพ และห่วงใยผู้อื่น 2.3 สร้างสายสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น
3. ความสามารถในการปรับตัว	3.1 ตรวจสอบความรู้สึกของตนได้ 3.2 สามารถตีความ และเข้าใจสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ดี 3.3 มีความยืดหยุ่นในความคิด ความรู้สึกของตนอย่างดี 3.4 แก้ไขปัญหา และสถานการณ์เฉพาะหน้าได้
4. กลยุทธ์ในการบริหารความคิด	4.1 จัดการกับความเครียดได้ดี 4.2 ควบคุมอารมณ์ตนเองได้ดี
5. ปัจจัยด้านแรงจูงใจและอารมณ์	5.1 มองโลกในแง่ดี 5.2 สามารถสร้างความสนุกสนานให้เกิดขึ้นกับตนเองและผู้อื่นได้ดี 5.3 สามารถรู้สึกและแสดงออกซึ่งความเป็นสุขให้ปรากฏได้

11. องค์ประกอบของเขาวนอารมณ์ตามแนวคิดของ Weisinger

Weisinger (1998) ได้กำหนดเขาวนอารมณ์ออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับเขาวนอารมณ์เฉพาะคน หรือภายในตน ได้แก่ การพัฒนาให้มีความตระหนักรู้จักตน การบริหารอารมณ์ของตน และการสร้างแรงจูงใจที่ดีให้แก่ตน ส่วนที่สอง ได้แก่ การใช้เขาวนอารมณ์ของตนเพื่อเสริมสร้างสายสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น ซึ่งเกิดขึ้นจากการพัฒนาทักษะการสื่อสารที่ดี ความสามารถในการเข้ากับผู้อื่น และการช่วยเหลือผู้อื่น โดย Weisinger เชื่อว่ามี 4 แนวทางที่จะช่วยเสริมสร้างเขาวนอารมณ์ คือ

- 1) ให้โอกาสได้รับรู้ ตีความ และแสดงภาวะอารมณ์ได้อย่างถูกต้อง
- 2) การเรียนรู้ที่จะใช้ภาวะอารมณ์นั้น ๆ กับตนเองและผู้อื่น
- 3) เข้าใจอารมณ์และความรู้สึกที่ได้รับ
- 4) ควบคุมอารมณ์และเอาชนะ คลอดจนสร้างพฤติกรรมในทางบวก

จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบของเขาวนอารมณ์เป็นได้หลายปัจจัย ขึ้นกับแนวคิดและความสนใจของผู้ศึกษาเป็นสำคัญ ผู้ที่สนใจเกี่ยวกับเขาวนอารมณ์ต้องทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ ก่อนนำเขาวนอารมณ์มาประยุกต์ใช้ในการตัดสินใจประเมินค่า หรือในการพัฒนาคน แนวความคิด ความเข้าใจเหล่านี้จะส่งผลต่อแนวทางการพัฒนา กิจกรรม โปรแกรมการฝึกอบรม นอกจากนี้ความเข้าใจที่ถูกต้องเหล่านี้มีผลต่อการประเมินการสร้างแบบวัด และการตีความเกี่ยวกับเขาวนอารมณ์เป็นอย่างมากอีกด้วย

12. การประเมินเขาวนอารมณ์

ในปัจจุบันนี้หากจะศึกษาถึงวิธี หรือขั้นตอนในการประเมินเขาวนอารมณ์อย่างจริงจัง จะพบว่ายังไม่สามารถหาข้อสรุปผลการประเมินได้อย่างชัดเจน การทดสอบเขาวนอารมณ์ยังไม่เป็นมาตรฐาน ไม่มีการกำหนดกฎเกณฑ์ หรือวิธีการวัดและประเมินที่ตายตัว ซึ่งมีสาเหตุมาจากหลายประการดังนี้

- 1) ความสามารถทางปัญญาหรือเขาวนปัญญา

ในการศึกษาเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าความสามารถทางปัญญาหรือเขาวนปัญญานั้น ปัจจุบันยังถูกจำกัดขอบเขตให้ทำการศึกษาอยู่เฉพาะในเรื่องของความสามารถทางการเรียนรู้เพียงอย่างเดียว ความสามารถในการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น แรงจูงใจในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ความ

สามารถทางดนตรี กีฬา และศิลปะ ตลอดจนความรู้เท่าทันภาวะอารมณ์ของตน และของผู้อื่น ล้วนเป็นส่วนหนึ่งความสามารถทางปัญญา หรือเชาวน์ปัญญาด้วย แสดงให้เห็นว่าขอบเขตของคำว่าความสามารถทางปัญญา หรือเชาวน์ที่ยังไม่ได้ศึกษายังมีอีกมาก และเชาวน์อารมณ์ ก็จัดเป็นลักษณะร่วมของอารมณ์ทางสังคม และอารมณ์เฉพาะของแต่ละบุคคล

2) องค์ประกอบของเชาวน์อารมณ์

องค์ประกอบของเชาวน์อารมณ์ส่วนมากนั้น ครอบคลุมคุณลักษณะด้านจิตพิสัย (Affective Domain) ที่จัดว่ามีความผันแปรง่าย หลายตัวแปร นับตั้งแต่ในปี 1990 ซึ่ง Salovey และ Mayer ได้กำหนดว่าเชาวน์อารมณ์เป็นความสามารถของบุคคลที่จะติดตามตรวจสอบอารมณ์ของตนเองและผู้อื่นได้ สามารถจำแนกภาวะอารมณ์ทั้งหลายได้ และใช้ข้อมูลที่ได้เพื่อชี้นำความคิด และการประพฤติปฏิบัติของตนเองให้เกิดประโยชน์ในที่สุด และต่อมาเมื่อ Goleman ได้ขยายองค์ประกอบเชาวน์อารมณ์ ว่าประกอบด้วย 25 ด้านย่อย แต่หากพิจารณาจากแนวคิดของนักวิจัยและนักจิตวิทยาที่ศึกษาเชาวน์อารมณ์ท่านอื่นๆ แล้ว จะพบว่ามีความแตกต่างกันอยู่ ประกอบกับการศึกษาวิจัยของ Daver และคณะในปี 1998 พบว่าองค์ประกอบของเชาวน์อารมณ์ ยังเป็นที่น่าสงสัย และผันแปรไปตามลักษณะของเครื่องมือที่ใช้ นอกจากนี้แบบวัดเชาวน์อารมณ์ส่วนมากมีความเชื่อถือได้ในระดับต่ำ และยังคงไม่มีความแน่นอนที่เป็นมาตรฐานในการวัด ผลการศึกษาวิจัยของ Daver ยังชี้อีกว่าองค์ประกอบของเชาวน์อารมณ์ มีความเกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพบางประการ แต่ก็ยังไม่มีการศึกษาขยายผลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่แน่นอน

3) การวัดและการประเมินเชาวน์อารมณ์

ปัจจุบันนี้การประเมินเชาวน์อารมณ์สามารถทำได้ใน 2 แนวทางด้วยกัน คือ การใช้เครื่องมือที่เป็นปรนัย เช่น แบบทดสอบ แบบสอบถาม แบบประเมิน และการให้รายงาน หรือแสดงความรู้สึก เช่น การสัมภาษณ์ การสังเกต การรายงานตนเองโดยการเขียนบันทึก การรายงานความรู้สึกจากสิ่งเร้าต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาพเขียน เสียงเพลง การแสดงออกในสถานการณ์ การสวมบทบาทสมมุติ แต่ละแนวทางของการประเมินมีความเชื่อถือได้ และความเที่ยงตรงแตกต่างกัน ยังไม่สามารถสรุปได้ว่าวิธีไหนเหมาะสมที่สุด เนื่องจากงานวิจัยเชิงประจักษ์มีอยู่จำกัด และอยู่ในขั้นของการพัฒนาและการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

4) ระดับเชาวน์อารมณ์เปลี่ยนแปลงได้

Eidate (1999 : 36-42) ได้อธิบายไว้ว่าระดับเชาวน์ปัญญาของบุคคล แต่ละบุคคลสามารถเปลี่ยนแปลงได้ จากผลของการฝึกอบรม อายุ และประสบการณ์ที่เพิ่มขึ้น ดังนั้น การหาดัชนีตัวเลขของระดับเชาวน์อารมณ์ของบุคคล ที่สามารถใช้แทนได้ตลอดช่วงอายุนั้น เป็น

ไปได้ยากที่จะได้รับการยอมรับว่าผลการวัดนั้นจะเป็นมาตรฐาน และเป็นค่าคงที่ซึ่งใช้อธิบายระดับเชาวน์อารมณ์ ของบุคคลในทุกวัยทุกระดับอายุได้ ขณะเดียวกันก็ยังขาดงานวิจัยที่มีการตรวจสอบความคงเส้นคงวาของเชาวน์อารมณ์ ในสถานการณ์ทดสอบและช่วงเวลาต่าง ๆ กันความเชื่อถือได้ และความเที่ยงตรงของเครื่องมือที่ใช้ก็ยังไม่เป็นมาตรฐาน

13. ลักษณะของผู้ที่มีเชาวน์อารมณ์สูง

ผู้ที่มีเชาวน์อารมณ์สูง คือผู้ที่

- 1) รู้จักตนเอง รู้เท่าทันภาวะอารมณ์ของตน รู้จุดเด่นด้อยในความเป็นตัวของตัวเอง
- 2) ควบคุมอารมณ์ ความรู้สึก การแสดงออกของตนเองได้ให้ถูกกับกาละเทศะ ปรับตัวเอง ให้เข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ดี
- 3) สามารถสร้างแรงจูงใจที่คิดให้แก่ตนเองมองโลกในแง่ดีมีความคิดริเริ่มไม่ย่อระย่อหรือทอดลอยง่าย
- 4) แสดงความเอื้ออาทร เห็นอกเห็นใจผู้อื่น ตระหนักรู้ในความรู้สึก ความต้องการของผู้อื่นได้ดี สร้างและรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นได้
- 5) มีทักษะทางสังคมที่ดี ทั้งนี้เป็นผลมาจากพัฒนาการในขั้นแรก ๆ ที่ทำให้ผู้ที่มีเชาวน์อารมณ์ สูงสามารถเข้ากับผู้อื่นได้ดี มีมารยาท มีอารมณ์ขัน สามารถแก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้าต่างๆ ได้เป็นอย่างดี มีไหวพริบ และสามารถสร้างความร่วมมือร่วมใจจากคนหลาย ๆ ฝ่ายได้

ผู้ที่มีเชาวน์อารมณ์สูง ต้องมีทักษะของเชาวน์อารมณ์ที่ครอบคลุมทั้งห้าด้าน แต่ละคนจะมีทักษะความสามารถของเชาวน์อารมณ์ทั้ง 5 ด้าน ในระดับที่แตกต่างกัน ผู้ที่มีทักษะของเชาวน์อารมณ์ในด้านความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นสูงอาจเป็นผู้ที่รู้จักตนเองไม่คืนนั้นก็ไม่ได้ บางคนเก่งในความเข้าใจและช่วยเหลือผู้อื่นมาก แต่เมื่อพบปัญหาแล้วแก้ไขด้วยตัวเองไม่ได้ ผู้ที่มีสติรู้เท่าทันภาวะอารมณ์ของตน ระมัดระวังคำพูด การโต้ตอบของตนกับผู้อื่น อาจจะมีทักษะการเข้ากับคนอื่นได้ไม่ดี มีแนวโน้มที่จะเก็บตัวชอบคิดมากกว่าพูด บางทีเก็บตัวอยู่คนเดียว ไม่เป็นที่รู้จักของผู้คนก็เป็นไปได้

เมื่อพิจารณาเชาวน์อารมณ์ในด้านของความแตกต่างระหว่างเพศแล้ว ในภาพรวมจะพบความแตกต่างอยู่บ้างว่า โดยเฉลี่ยแล้วเพศหญิงเป็นผู้ที่รู้จักภาวะอารมณ์ของตนได้ดีกว่าชาย มีการแสดงความเห็นอกเห็นใจ ช่วยเหลือเกื้อกูล แสดงความมีน้ำใจ มีความสามารถในการเข้าใจคนอื่น

มากกว่าเพศชาย ในขณะที่เพศชายเป็นผู้ที่มีแนวโน้มที่จะมีความมั่นใจในตนเอง มองโลกในแง่ดี อดทนต่อความเครียดและ อดทนต่อแรงกดดันต่าง ๆ ได้ดีกว่าเพศหญิง และมีความสามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ หลากหลายมากกว่า ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า ผู้ชายบางคนไม่มีความเอื้ออาทรหรือเชิงซ้ำต่อความรู้สึกของผู้อื่น ผู้หญิงบางคนเป็นผู้ที่มีความสามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า และเผชิญต่อความเครียดและแรง กัดดันต่าง ๆ ได้ดีกว่าเพศชาย แต่ Goleman (1998) เชื่อว่า โดยภาพรวมแล้วเขาวนอารมณ์ของเพศชายและเพศหญิงไม่แตกต่างกัน

ลักษณะของความเป็นผู้ที่มีระดับเขาวนปัญญาสูง ไม่ได้เป็นหลักประกันว่าจะมีเขาวนอารมณ์สูงตามไปด้วย จากสภาพความเป็นจริงในสังคมผู้ที่ปราดเปรื่องด้านสติปัญญามักมีแนวโน้มที่แตกต่างและดูแปลกในสายตาของผู้คนทั่วไป เช่น แสดงความรู้สึกมั่นใจในตนเองมากกว่าคนทั่วไป บางคนแสดงอาการดูถูกภูมิปัญญาของผู้อื่นว่าด้อยกว่าของตน เข้ากับคนได้ไม่ดี ด้านบุคลิกบางครั้งขาดความยืดหยุ่น สนใจแต่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ไม่ค่อยแสดงความเอื้ออาทรต่อผู้คนแวดล้อม บางทีเก็บความคิดความรู้สึกต่างๆ ไว้กับตัวเอง จะรู้สึกลำบากใจเมื่อต้องทำงานที่ต้องพบปะติดต่อกับหรือ การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

เขาวนอารมณ์สูง

เขาวนปัญญาสูง

ชาย	<ol style="list-style-type: none"> 1) ชอบสังคม เปิดเผยร่าเริง 2) สามารถทำให้ผู้อื่นเป็นสุขได้ง่าย 3) ไม่หวาดกลัว วิตกกังวล เป็นคนคิดมาก 4) รักษาคำพูด ทำตามสัญญา 	<ol style="list-style-type: none"> 1) มั่นใจในตนเอง 2) รอบรู้ในงานหน้าที่ 3) สนใจในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตนเอง 4) ชอบวิพากวิจารณ์และจู้จี้
หญิง	<ol style="list-style-type: none"> 1) มั่นใจในตนเองในระดับที่เหมาะสม 2) เปิดเผยความรู้สึก ตรงไปตรงมา 3) มีความรู้สึกที่ดีกับตนเอง 4) มีความเป็นสุข สนุกกับชีวิต 	<ol style="list-style-type: none"> 1) เชื่อมั่นในความคิดอ่านของตนเอง 2) วิตกกังวล คิดมาก บางทีรู้สึกว่าคุณมีความผิด 3) บางครั้งไม่กล้าแสดงจุดยืน หรือความรู้สึกของตนออกมา

รูปที่ 3 ลักษณะของชายและหญิงที่มีระดับเขาวนอารมณ์และเขาวนปัญญาสูงตามแนวคิดของ Gibbs (อ้างอิงในวีรวรรณ, 2542:124)

14. การเปรียบเทียบลักษณะของผู้ที่มีเชาวน์อารมณ์สูงและต่ำ

Hein (1999:43) ได้แสดงลักษณะของผู้ที่มีเชาวน์อารมณ์สูงและเชาวน์อารมณ์ต่ำสรุปไว้ในรูปของตารางดังนี้

ตารางที่ 3 ลักษณะของผู้ที่มีเชาวน์อารมณ์สูง และเชาวน์อารมณ์ต่ำ

ผู้ที่มีเชาวน์อารมณ์สูง	ผู้ที่มีเชาวน์อารมณ์ต่ำ
1. แสดงความรู้สึกของคนออกมาได้ชัดเจน ตรงไปตรงมา	1. ไม่รับผิดชอบต่อความรู้สึกของตน แต่มักวิจารณ์และตำหนิผู้อื่น
2. ไม่ถูกครอบงำโดยความรู้สึกในทางลบต่าง ๆ	2. บอกไม่ได้ว่าทำไมตนถึงคิดรู้สึกเช่นนั้น
3. สามารถอ่านภาษาท่าทางในการสื่อสารได้ดี	3. กล่าวหาโจมตี ตำหนิ ดัดสิน ทำลายขวัญกำลังใจผู้อื่น
4. การตัดสินใจในชีวิตเกิดจากเหตุผล ความเห็นจริง ตรรกะ ความรู้สึกและสามัญสำนึกอย่างเหมาะสม	4. มุ่งวิเคราะห์ผู้อื่นมากกว่าแสดงความเข้าใจเข้าใจ
5. พึงพาดตนเองได้ มีความเป็นอิสระด้านการใช้เหตุผลทางจริยธรรม	5. นุ่มนวลทักท้วง มักคิดแทนผู้อื่น ไม่ฟังเหตุผล
6. สร้างแรงจูงใจที่ดีให้เกิดขึ้นภายในคนได้	6. แสดงความไม่ซื่อตรงเกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิดของตน
7. สามารถนำภาวะอารมณ์ของตนกลับคืนสู่สภาวะปกติได้	7. สะท้อนความรู้สึกนึกคิดของตนสูงหรือต่ำกว่าความเป็นจริง
8. มองโลกในแง่ดี ไม่ยอมแพ้กับอุปสรรคหรือปัญหา	8. ทำเรื่องเล็กเป็นเรื่องใหญ่ บางครั้งก็แสดงปฏิกิริยากับสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ อย่างเกินเหตุ
9. สนใจและให้ความสำคัญกับความรู้สึกของผู้อื่น	9. ขาดสติสัมปชัญญะ สิ่งที่พูดกับสิ่งที่ทำไม่ตรงกัน
10. ไม่ถูกครอบงำโดยความกลัวหรือความวิตกกังวล	10. ผูกใจเจ็บ อาฆาตเค้น ให้อภัยผู้อื่นไม่ได้
11. สามารถระบุความรู้สึก/ภาวะอารมณ์ทางลบต่าง ๆ	11. ชอบทำให้ผู้อื่นรู้สึกว่าเขาผิด
12. รู้สึกเป็นธรรมชาติเมื่อพูดเกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ	12. ยัดเยียดความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ ให้ผู้ฟังหรือคนอื่น

ตารางที่ 3 ลักษณะของผู้มีเขาวนอารมณ์สูงและเขาวนอารมณ์ต่ำ (ต่อ)

ผู้มีเขาวนอารมณ์สูง	ผู้มีเขาวนอารมณ์ต่ำ
13. ชีวิตไม่ถูกชี้นำโดยอำนาจ ความร่ำรวย เกียรติศักดิ์ศรี ตำแหน่ง ชื่อเสียง หรือการได้รับการยอมรับจากคนหมู่มาก	13. เผยความรู้สึกที่แท้จริงที่เกิดขึ้นกับตัวเองไม่ได้
14. กล้าเผยความรู้สึกนึกคิดของตนเองออกมา ไม่พยายามสอดแทรกความคิดไว้ในความรู้สึกของตนเอง	14. ไม่ใส่ใจในความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่น
15. มองหาแง่มุมที่ดีจากภาวะอารมณ์ในทางลบ หรือในสถานการณ์อันเลวร้าย	15. พุดออกมาโดยไม่คำนึงถึงความรู้สึกผู้อื่น ยึดมั่นในความคิดความเชื่อของตนเอง ไม่เปิดใจให้กว้าง
16. แยกแยะสิ่งที่เป็นความคิดออกจากความรู้สึกได้	17. เป็นผู้ฟังที่ไม่ดี พุดขัดจังหวะบั่นทอนขวัญและกำลังใจของกลุ่มสนทนา เน้นข้อเท็จจริงมากเกินไปโดยไม่คำนึงถึงความรู้สึก
	18. ใช้ภูมิปัญญาของคน วิพากษ์ตำหนิผู้อื่น สร้างภาพว่าตนฉลาดเหนือกว่าผู้อื่น ไม่รู้ไม่สนใจว่าคนอื่นจะมองคนอย่างไร

งานวิจัยเกี่ยวข้องกับเขาวนอารมณ์

Leschied (1985 อ้างถึงใน Goleman, 1998) ได้ศึกษาผลการตอบสนองต่อโปรแกรมการฝึกอบรมของเด็ก ๆ ในสถานกักกันที่มีระดับสติปัญญาต่างกัน กลุ่มตัวอย่างจำนวน 60 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองที่มีระดับสติปัญญาสูงจำนวน 30 คน และกลุ่มระดับสติปัญญาต่ำจำนวน 30 คน ผลปรากฏว่ากลุ่มทดลองที่มีระดับสติปัญญาสูงแสดงการตอบสนองต่อโปรแกรมที่มีความยืดหยุ่นไม่เคร่งครัด การวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าเด็กที่เขาวนอารมณ์สูงสามารถควบคุมตนเองได้ดีด้วย

Dean (1996) ได้ศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างเขาวนอารมณ์ กับการปรับตัวทางสถานภาพการสมรสของกลุ่มสมรสที่มาจากชนชั้นกลาง จำนวน 117 คู่ โดยใช้แบบวัด Dean Emotional Maturity Scale ที่ได้พัฒนาขึ้นเอง และแบบวัด The Scale of Marital Adjustment ให้กลุ่มตัวอย่างแต่

ละคนประเมินตนเอง และประเมินคู่สมรสของตน ผลการหาค่าความสัมพันธ์ทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ .01 พบว่าเขาวน่ารมณ่มีความสัมพันธ์กับการปรับตัวที่ดีทางสถานภาพการสมรส

นิตรา อคฺลยพิเชฐฐ์ (2542) ได้ทำการศึกษาผลของการใช้โปรแกรมพัฒนาเขาวน่ารมณ่ ที่มีต่อระดับเขาวน่ารมณ่ของนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยพยาบาลกองทัพเรือ กรุงเทพมหานคร จำนวน 39 คน โดยนักศึกษาทุกคนได้รับการทดสอบเขาวน่ารมณ่ก่อนการทดลอง แล้วจำแนกเป็นกลุ่มระดับเขาวน่ารมณ่สูง ปานกลาง และต่ำ จากนั้นกลุ่มตัวอย่างได้เข้าโปรแกรมพัฒนาเขาวน่ารมณ่แบบกิจกรรมกลุ่ม 12 โปรแกรม ๆ ละ 50 นาที ในวันจันทร์ วันอังคาร และวันพฤหัสบดี หลังการทดลองให้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดทำมาตรวัดเขาวน่ารมณ่อีกครั้งหนึ่ง โดยออกแบบการวิจัยแบบมีกลุ่มทดลองกลุ่มเดียว ไม่มีกลุ่มควบคุม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการทดสอบค่าที และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ผลการวิจัยพบว่า

- 1) นักศึกษาที่มีระดับเขาวน่ารมณ่สูง ก่อนและหลังการทดลอง ไม่แตกต่างกัน
- 2) นักศึกษาที่มีระดับเขาวน่ารมณ่ปานกลางและต่ำ หลังการทดลองมีระดับเขาวน่ารมณ่สูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01
- 3) นักศึกษาที่มีระดับเขาวน่ารมณ่ต่ำ มีคะแนนความแตกต่างของเขาวน่ารมณ่ระหว่างหลังการทดลองกับก่อนการทดลอง สูงกว่านักศึกษาที่มีระดับเขาวน่ารมณ่สูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01
- 4) นักศึกษาที่มีระดับเขาวน่ารมณ่ต่ำ มีคะแนนความแตกต่างของเขาวน่ารมณ่ระหว่างหลังการทดลองกับก่อนการทดลอง สูงกว่านักศึกษาที่มีระดับเขาวน่ารมณ่ปานกลาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01
- 5) นักศึกษาที่มีระดับเขาวน่ารมณ่ปานกลางและสูง มีคะแนนความแตกต่างของเขาวน่ารมณ่ระหว่าง หลังการทดลองกับก่อนการทดลอง ไม่แตกต่างกัน

อุสา สุทธิสาคร และวิวัฒน์ ปันดินามัย (2542) ได้ทำการศึกษาวิจัยเพื่อเปรียบเทียบผลของการประเมินเขาวน่ารมณ่ของนักศึกษามหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ด้วยแบบทดสอบ EQ99 และแบบทดสอบของ Bar-on ได้ผลสรุปดังนี้

- 1) เพศหญิงมีระดับความเขื่ออาทร วุฒิภาวะทางอารมณ์ และการควบคุมตนเองสูงกว่าเพศชายอย่างมีนัยสำคัญ

- 2) สภาพเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว มีผลต่อความสามารถของเชาวน์อารมณ์ในด้านความเอื้ออาทร การตระหนักสภาวะอารมณ์ของผู้อื่น การรู้จักและเข้าใจอารมณ์ของตนเอง ตลอดจนการมีแรงจูงใจที่คืออย่างมีนัยสำคัญ
- 3) การปรึกษาหารือระหว่างพี่น้อง หรือกับครูอาจารย์ เมื่อเวลามีปัญหา มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับระดับเชาวน์อารมณ์
- 4) สภาพความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดา มีผลอย่างมีนัยสำคัญต่อระดับความเอื้ออาทร การรู้จักและเข้าใจอารมณ์ของตนเอง ตลอดจนการมีแรงจูงใจที่คืออย่างมีนัยสำคัญ
- 5) การประเมินตนว่าเป็นคนมุ่งความสำเร็จ ใฝ่สัมพันธ มีผลต่อความสามารถด้านเอื้ออาทร และการมีแรงจูงใจที่คืออย่างมีนัยสำคัญ
- 6) อายุมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญ กับองค์ประกอบของเชาวน์อารมณ์เกือบทุกด้าน ยกเว้นด้านความเอื้ออาทร
- 7) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่พิจารณาจากเกรด มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับการมีแรงจูงใจที่ดีที่สุด

ฉัตรฤดี สุกปลั่ง (2543) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องผลของบุคลิกภาพและเชาวน์อารมณ์ที่มีต่อคุณภาพของการให้บริการ ตามการรับรู้ของหัวหน้างานของพนักงานส่วนหน้าของโรงแรมชั้นหนึ่งในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นพนักงานฝ่ายต้อนรับ และดูแลลูกค้าในส่วนหน้าของโรงแรมชั้นหนึ่งในกรุงเทพมหานคร จำนวน 300 คน โดยผู้วิจัยใช้แบบสังเกตพฤติกรรมที่สร้างขึ้นตามกรอบแนวคิดเชาวน์อารมณ์ของโกลแมน ผลการศึกษาวิจัยพบว่าระดับเชาวน์อารมณ์มีความสำคัญทางบวกกับคุณภาพการให้บริการอย่างมีนัยสำคัญ อธิบายได้ว่าพนักงานที่มีระดับเชาวน์อารมณ์สูงจะมีคุณภาพของการให้บริการสูงไปด้วย

สายสุนีย์ สุภระเดมิย์ (2543) ทำการศึกษาเปรียบเทียบเชาวน์ปัญญากับเชาวน์อารมณ์ของวิศวกร ครู พยาบาล นักร้องและพระสงฆ์ที่ประสบความสำเร็จ โดยใช้แบบทดสอบ The Standard Progressive Matrices สำหรับทดสอบเชาวน์ปัญญาและ ใช้แบบวัดเชาวน์อารมณ์ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นเอง ตามกรอบแนวคิดเชาวน์อารมณ์ของโกลแมน กลุ่มตัวอย่างได้แก่กลุ่มวิศวกร ครู พยาบาล นักร้อง และพระสงฆ์ จำนวนทั้งสิ้น 239 คน ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างโดยรวมมีเชาวน์ปัญญาอยู่ในระดับค่อนข้างฉลาด ถึงแม้ว่ากลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจะประกอบไปด้วยกลุ่มอาชีพที่ต่างกัน 5 กลุ่ม ซึ่งมีความรู้ความสามารถแตกต่างกันในแต่ละด้าน มีสิ่งแวดล้อมในการทำงานและการดำเนิน

ชีวิตแตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาคุณลักษณะร่วมกันของกลุ่มตัวอย่างคือ เป็นกลุ่มที่ประสบความสำเร็จในอาชีพ และในสถานภาพที่ดำรงอยู่แสดงให้เห็นว่ากลุ่มที่ประสบความสำเร็จในอาชีพและในสถานภาพที่ดำรงอยู่นั้นมีความสามารถพื้นฐานทั่วไป ซึ่งครอบคลุมลักษณะความสามารถ 3 ด้าน ที่มีความเหลื่อมล้ำกัน คือ ความสามารถในการใช้เหตุผล ความสามารถเชิงกล และความสามารถเชิงมิติสัมพันธ์ อยู่ในระดับที่ค่อนข้างฉลาด จึงกล่าวได้ว่า เขาวนปัญญาเป็นองค์ประกอบที่สามารถร่วมทำนายนายความสำเร็จในด้านต่าง ๆ ได้ และในกลุ่มผู้ที่ประสบความสำเร็จจะมีเขาวนอารมณ์อยู่ในระดับสูง นอกจากนี้เขาวนอารมณ์สามารถมีส่วนร่วมในการทำนายนายความสำเร็จของบุคคลได้ เมื่อพิจารณาเขาวนอารมณ์โดยแบ่งตามกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มก็พบว่า เขาวนอารมณ์ของทุกกลุ่มจัดอยู่ในระดับสูงเช่นกัน โดยกลุ่มที่มีเขาวนอารมณ์สูงสุดคือ พยาบาล รองลงมาคือครู พระสงฆ์ วิศวกรและนักร้องตามลำดับ

ชนมน สุขวงศ์ (2543) ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเลี้ยงดูกับเขาวนอารมณ์ของวัยรุ่นตอนต้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเลี้ยงดูแบบต่าง ๆ ได้แก่แบบให้ความรัก แบบลงโทษ แบบคาดหวังเอาภัยกับเด็ก แบบแสดงความเป็นเจ้าของมากเกินไป แบบขอมตามบุตร และแบบปล่อยปละละเลย กับเขาวนอารมณ์ และใช้แบบวัดที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นเองจากแนวคิดของ Peter Salovey และ John Mayer โดยเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดสกลนครจำนวน 400 คน ผลการวิจัยพบว่า การเลี้ยงดูและให้ความรักมีความสัมพันธ์กับเขาวนอารมณ์ของวัยรุ่นตอนต้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 การเลี้ยงดูแบบคาดหวังเอาภัยกับเด็กมีความสัมพันธ์กับเขาวนอารมณ์ของวัยรุ่นตอนต้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และการเลี้ยงดูแบบลงโทษ แบบแสดงความเป็นเจ้าของมากเกินไป แบบขอมตามบุตร และแบบปล่อยปละละเลยไม่มีความสัมพันธ์กับเขาวนอารมณ์

แนวคิดเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดู

1. ความหมายของการอบรมเลี้ยงดู

การอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ เป็นการให้ความรู้และประสบการณ์ เป็นการวางแผนและสร้างแนวทางในการดำเนินชีวิตในสังคมให้กับเด็ก เพราะบ้านเป็นสถานที่แห่งแรกที่เด็กได้รับการเรียนรู้ทักษะทางสังคม ขณะเดียวกันเด็กก็จะได้รับการสอนและได้ปฏิบัติวิธีการต่าง ๆ ในการจัดการกับ

ความต้องการที่จะเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมกับผู้อื่น นอกจากนี้สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ภายในบ้านจะมีผลต่อพฤติกรรมในอนาคตของเด็ก ทั้งในด้านกิริยา การแสดงออกในสังคมและพื้นฐานทางอารมณ์ของเด็ก (Carlson, 1992:9-12)

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2520:22) กล่าวว่า การอบรมเลี้ยงดู คือ การที่บิดามารดา หรือผู้ดูแลปฏิบัติต่อเด็ก และเรียกร้องให้เด็กปฏิบัติต่อตนเองหรือผู้อื่นในแนวทางต่าง ๆ ฉะนั้นการอบรมเลี้ยงดู คือการที่ผู้เลี้ยงดูกับเด็กมีการติดต่อเกี่ยวข้องกัน อันเป็นทางที่ผู้เลี้ยงดูสามารถให้รางวัลหรือลงโทษการกระทำต่าง ๆ ของเด็กได้ นอกจากนี้เด็กยังมีโอกาสเฝ้าสังเกตลักษณะและการกระทำ ตลอดจนการแสดงออกต่าง ๆ ของผู้เลี้ยงดู ทำให้เด็กได้เลียนแบบพฤติกรรมของผู้เลี้ยงดูอีกด้วย ส่วนการที่ผู้เลี้ยงดูจะส่งเสริมหรือขัดขวางลักษณะหรือพฤติกรรมใด ๆ ของเด็กย่อมขึ้นอยู่กับความนิยมของสังคมหรือของกลุ่มที่เด็กและผู้เลี้ยงดูเป็นสมาชิกอยู่ จึงทำให้เข้าใจได้ว่าในวิธีการอบรมเลี้ยงดูจะถ่ายทอดลักษณะต่าง ๆ ในสังคมให้กับเด็ก ถ้าผู้เลี้ยงดูมาจากกลุ่มหรือสังคมที่แตกต่างกันก็จะมีวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่แตกต่างกันออกไปด้วย ขึ้นอยู่กับความเชื่อ ลักษณะนิสัย ความเคยชิน ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีและค่านิยมของกลุ่มคนในสังคมที่แตกต่างกัน

วิธีการอบรมเลี้ยงดูบุตรของพ่อแม่ นั้นมีความสำคัญต่อการปลูกฝังลักษณะของบุคลิกภาพให้แก่บุตรทั้งที่เป็นไปด้วยเจตนาหรือไม่เจตนาก็ตาม เนื่องจากพ่อแม่เป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดเด็กตั้งแต่แรกเกิด ดังที่ Freud (1970) เจ้าของทฤษฎีจิตวิเคราะห์ได้กล่าวถึง พัฒนาการบุคลิกภาพของเด็กว่า จะพัฒนาขึ้นในช่วง 5 ขวบปีแรกของชีวิต หลังจากนั้นเป็นเพียงการเพิ่มพูนรายละเอียดปลีกย่อยจากโครงสร้างพื้นฐานเดิม นอกจากนี้ Freud (1949) กล่าวว่า เด็กคือบิดาของมนุษยชาติ (Child is father of man) ทั้งนี้เพราะเด็กจะต้องเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคตและจะเป็นผู้ให้กำเนิดเด็กรุ่นต่อไปอย่างไม่ไม่มีที่สิ้นสุด ดังนั้นครอบครัวซึ่งเป็นสังคมหน่วยแรกของเด็กจึงมีความสำคัญยิ่งต่อพัฒนาการของเด็กตั้งแต่แรกเริ่มและวัยต่อมา เพราะหน้าที่ที่สำคัญของครอบครัว คือ การอบรมเลี้ยงดูบุตรเพื่อให้บุตรของตนเป็นคนที่มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ ซึ่งผลผลิตของการอบรมเลี้ยงดูนี้จะเป็นเสมือนฐานรองรับบทบาทอื่น ๆ ต่อไป (จรรยา สุวรรณทัต, 2523:6-9)

การอบรมเลี้ยงดูมิใช่ให้เพียงแต่ความสุขทางกาย อันได้แก่ ปึงจยี่สี่เท่านั้น แต่สิ่งสำคัญนอกเหนือจากนี้คือ การให้ความรัก ความอบอุ่น การดูแลเอาใจใส่ ซึ่งเป็นความสุขทางใจและเป็นสิ่งที่เด็กต้องการมาก การให้ความรักแก่เด็กจะต้องเป็นความรักที่มีเหตุผลและจริงใจ การแสดงความรักถูกด้วยการตามใจ ให้ทุกอย่างที่คิดว่าลูกต้องการจะทำให้เด็กไม่เป็นตัวของตัวเอง ไม่สามารถทำอะไรได้ด้วยตนเองในทางตรงกันข้ามเด็กที่ไม่ได้รับความรัก ความอบอุ่นจากพ่อแม่จะเกิดความรู้สึกเหมือนถูกทอดทิ้งนอกจากความรัก ความอบอุ่นแล้วพ่อแม่ยังต้องให้การยอมรับและความเข้าใจในตัว

ลูกอีกด้วย เพราะจะช่วยให้เด็กมีความสุขและปรับตัวได้ดี แต่ถ้าเด็กไม่ได้รับการยอมรับและความเข้าใจก็จะทำให้เด็กรู้สึกอ้างว้าง ว่างเปล่า ความสุข และปรับตัวได้ยาก นอกจากนี้ยังอาจแสดงพฤติกรรมบางอย่างที่ไม่เหมาะสมเพื่อเรียกร้องความสนใจ (ทศนีย์ ฮาซาไนน์, 2519:11-13)

Wright (1967) ได้กล่าวว่า การอบรมเลี้ยงดู หมายถึง การปฏิบัติของพ่อแม่ ผู้ปกครองที่มีต่อเด็กใน 4 ด้าน คือ

- 1) การควบคุมเด็ก
- 2) การเป็นตัวอย่างแก่เด็ก
- 3) การให้รางวัล
- 4) การลงโทษ

ดวงเดือน พันธุนาวิณ และคณะ (2528) ได้กล่าวว่า การอบรมเลี้ยงดู หมายถึง การที่ผู้ใกล้ชิดเด็กมีการติดต่อเกี่ยวข้องกับเด็ก ทั้งทางด้านคำพูดและการกระทำ ซึ่งเป็นการสื่อความหมายต่อเด็กทั้งทางด้านความรู้สึก และอารมณ์ของผู้กระทำตลอดจนเป็นทางให้ผู้เลี้ยงดูสามารถจะให้รางวัลและลงโทษเด็กได้นอกจากนี้ยังเป็น โอกาสให้เด็กได้รูปแบบอย่างการกระทำของผู้เลี้ยงดูตนด้วย

2. การแบ่งประเภทของการอบรมเลี้ยงดู

ด้วยเหตุที่การอบรมเลี้ยงดูเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการสร้างและพัฒนาบุคลิกภาพของเด็ก จึงมีผู้ทำการศึกษาค้นคว้า และวิจัยเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูในแง่ต่าง ๆ ไว้มากซึ่งรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูนั้นมีลักษณะเฉพาะต่างกัน อาจแบ่งออกได้เป็นหลายประเภทตามลักษณะและปริมาณการปฏิบัติต่อเด็ก ดังนั้นผู้วิจัยจึงเสนอการแบ่งรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูที่สำคัญและรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

Pumroy (1996:65-67) กล่าวถึง การอบรมเลี้ยงดูบุตร โดยแบ่งออกเป็น 4 แบบตามลักษณะของบิดามารดา ดังนี้

- 1) บิดามารดาร์กและปล่อยบุตรจนเหลือ (Over – Permissive Parents) บิดามารดาให้ความรักตามใจบุตรเกินสมควร บังคับบุตรไม่ได้ บุตรไม่ได้รับการฝึกให้แยกคิดในสิ่งที่

แปลกใหม่ ไม่ได้รับการฝึกอบรมให้รู้จักหน้าที่ความรับผิดชอบ บิดามารดามักจะให้ของแก่บุตรหรือพาไปเที่ยวบ่อย ๆ โดยไม่มีเหตุผลอันสมควร

2) บิดามารดาประเภทเข้มงวด (Authoritarian Parents) บิดามารดาจะเลี้ยงดูให้บุตรเชื่อฟังตนอย่างเคร่งครัด วางกฎเกณฑ์ให้บุตรปฏิบัติตาม ซึ่งถ้าบุตรฝ่าฝืนจะถูกลงโทษอย่างยุติธรรมและสมเหตุสมผล บิดามารดาประเภทนี้มักจะกระตุ้นให้มีความสามารถเกินธรรมชาติ และยังชอบเร่งรัดบุตรให้พัฒนาไปเร็วกว่าอายุ

3) บิดามารดาประเภทไม่ยอมรับบุตร (Ignoring Parents) บิดามารดาจะทำตัวเป็นศัตรูกับบุตรอย่างเปิดเผย แสดงความโกรธเกลียดบุตรออกมาในรูปของการควบคุมบังคับและการลงโทษ ซึ่งเป็นการปฏิบัติต่อบุตรตามความรู้สึกทางลบของบิดามารดาที่มีต่อบุตร มากกว่าที่จะเกี่ยวกับการกระทำผิดของบุตรเอง ทั้งยังคิดว่าบุตรของตนไม่มีความสามารถ

4) บิดามารดาประเภทปกป้องคุ้มครองบุตร (Over Protective Parents) บิดามารดาประเภทนี้ จะให้การอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบคอยสอดส่องดูแลไม่ให้บุตรต้องอยู่ในภาวะเสี่ยงต่ออันตราย ไม่เปิดโอกาสให้บุตรกระทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย เพราะกลัวบุตรจะลำบากหรือได้รับอันตราย

Rogers (1972:26-30) ได้แบ่งการอบรมเลี้ยงดูที่มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพออกเป็น 3 แบบคือ

1) แบบประชาธิปไตย (Democracy) หมายถึง วิธีการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ที่ทำให้เด็กรู้สึกว่าคุณได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรม ไม่ตามใจหรือเข้มงวดจนเกินไป มีเหตุผลยอมรับความสามารถและความคิดเห็น ตลอดจนให้ความรัก ความเอาใจใส่ เป็นกันเอง และให้ความร่วมมือตามโอกาสเหมาะสม

2) แบบทอดทิ้ง (Rejection) หมายถึง วิธีการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ที่ทำให้เด็กรู้สึกว่าตนเองถูกเกลียดชัง ไม่ได้รับการเอาใจใส่ สนับสนุน หรือให้คำแนะนำเท่าที่ควร มักใช้วิธีการลงโทษที่รุนแรงและปราศจากเหตุผลไม่ให้ความสนใจสนทนิตสนมเป็นกันเอง และปล่อยปละละเลยความเป็นอยู่

3) แบบให้ความคุ้มครองมากเกินไป (Overprotection) หมายถึง วิธีการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ที่ทำให้เด็กรู้สึกว่าตนเองไม่ได้รับอิสระเท่าที่ควร ไม่ได้ทำตามที่ต้องการ หรือทำอะไรด้วยตนเอง ต้องปฏิบัติตามระเบียบวินัยที่พ่อแม่กำหนดไว้ ถูกควบคุมและอยู่ในสายตาหรือคุ้มครองป้องกัน ให้ความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา

Baumrind (1975 :76-89) ได้แบ่งการอบรมเลี้ยงดูออกเป็น 3 รูปแบบ และได้อธิบายถึงการอบรมเลี้ยงดูแต่ละรูปแบบไว้ดังนี้

1) การอบรมเลี้ยงดูใช้อำนาจควบคุม (Authoritarian) เป็นการที่พ่อแม่ใช้อำนาจในการอบรมเลี้ยงดูให้เด็กทำตามความต้องการของตน ไม่มีการปรึกษาหารือกับเด็ก แสดงความไม่พอใจยอมรับเด็กน้อย ไม่ไว้วางใจให้ ความอบอุ่นน้อยและลงโทษในระดับสูง

2) การอบรมเลี้ยงดูแบบเอาใจใส่ (Authoritative) เป็นการอบรมเลี้ยงดูที่พ่อแม่ควบคุมสูง ให้ทำตามที่พ่อแม่ต้องการ แต่มีการยอมรับในตัวเด็กสูงเช่นกัน มีการให้ความรัก ความอบอุ่น และให้เหตุผล

3) การอบรมเลี้ยงดูแบบรักตามใจ (Permissiveness) เป็นการอบรมที่พ่อแม่ยอมรับเด็กมาก ให้ความอบอุ่นแต่ไม่มีการประณามเด็ก ควบคุมเด็กน้อย ปล่อยให้เด็กเป็นไปตามที่เด็กต้องการ

Gabriel (1989 :188-193) กล่าวถึง การอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดา 5 แบบดังนี้

1) บิดามารดาที่แสดงความเป็นเจ้าของมากเกินไป (OverPossessive Parents) บิดามารดาประเภทนี้ ให้ความรักความคุ้มครอง และตามใจบุตรเกินไป ซึ่งเป็นบิดามารดาที่สูญเสียของรัก จึงซัดเซยสิ่งที่ขาดไป เช่น บิดามารดาที่มีบุตรมากมีบุตรคนเดียว หรือบิดามารดาที่ขาดความรักในวัยเด็ก

2) บิดามารดาที่ไม่ยอมรับบุตร (Rejective Parents) บิดามารดาประเภทนี้จะแสดงการไม่ยอมรับบุตรอย่างชัดเจน ไม่สนใจสวัสดิภาพของบุตร ไม่สนใจพัฒนาการทางร่างกาย และสังคมของบุตร ซึ่งบิดามารดาประเภทนี้จะมีพฤติกรรมตรงกันข้ามกับบิดามารดาที่แสดงความเป็นเจ้าของมากเกินไป

3) บิดามารดาแบบอิตาเลียน (Authoritarian Parents) บิดามารดาประเภทนี้จะควบคุมบุตรมาก ไม่ค่อยให้ความอบอุ่น ต้องการให้บุตรเชื่อฟังอยู่ในระเบียบและคำสั่ง

4) บิดามารดาที่ยอมรับบุตร (Over-Permissive Parents) บิดามารดาประเภทนี้จะปล่อยให้บุตรทำอะไรตามใจชอบ ใ้บุตรมากเกินไป ซึ่งการยอมรับบุตรนี้เป็นเพราะบิดามารดาไม่กล้าห้าม

5) บิดามารดาแบบประชาธิปไตย (Democratic Parents) บิดามารดาประเภทนี้ จะให้อิสระแก่บุตรในการแสดงความคิดเห็น ส่งเสริมให้บุตรพัฒนาที่เหมาะสมกับวัย ให้ความอบอุ่น ความรัก แสดงความเห็นอกเห็นใจบุตรในโอกาสที่เหมาะสม

Hower & Edward (1979 อ้างถึงใน Lloyd, 1984 : 169-170) ได้จำแนกรูปแบบของการอบรมเลี้ยงดูออกเป็น 2 ด้านใหญ่ ๆ คือ

1) ด้านที่พ่อแม่ให้การยอมรับเด็ก (Parental Acceptance) แบ่งออกเป็นลักษณะสำคัญ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่พ่อแม่ให้การยอมรับเด็กสูงลักษณะนี้จะมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับพัฒนาการทางจริยธรรมด้านความประพฤติของเด็ก ในขณะที่ลักษณะตรงข้ามพ่อแม่ที่ปฏิเสธเด็ก จะมีความสัมพันธ์กับการปรับตัวของเด็กในทางลบ

2) ด้านที่พ่อแม่ให้การควบคุม (Parental Control) หมายถึง ระดับของความเข้มงวดในการอบรมเลี้ยงดูโดยพ่อแม่เป็นผู้ตั้งมาตรฐานไว้ การขาดการควบคุมมีความสัมพันธ์กันสูงกับความก้าวร้าวและการปรับตัวที่ไม่ดี การควบคุมที่มากเกินไปมีความสัมพันธ์กับ พัฒนาการทางจริยธรรม เด็กจะดื้อดึงและขาดความมั่นใจในตัวเอง

สำหรับการศึกษารูปแบบการอบรมเลี้ยงดูในประเทศไทย ดวงเดือน พันธมนาวิน และคณะ (2528 : 4-12) ได้แบ่งการศึกษารูปแบบการอบรมเลี้ยงดูของมารดาไทย เป็น 5 รูปแบบคือ

1) การอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน คือ การที่พ่อแม่ปฏิบัติต่อบุตรด้วยความรัก เอาใจใส่ทุกซ่ซุข มีความใกล้ชิด และทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับเด็ก ให้ความช่วยเหลือสนับสนุนแก่เด็ก ในสิ่งที่ต้องการทุกอย่าง

2) การอบรมเลี้ยงดูแบบให้เหตุผล คือการที่พ่อแม่อธิบายเหตุผลให้กับเด็ก เมื่อต้องการขัดขวางหรือสนับสนุนเด็ก พ่อแม่มีการลงโทษ และให้รางวัลแก่เด็กอย่างเหมาะสมมากกว่าใช้อารมณ์

3) การอบรมเลี้ยงดูแบบลงโทษทางจิตใจ คือการที่พ่อแม่ใช้วาจาว่ากล่าวตีเตียนเด็กเมื่อเด็กกระทำความผิด ขู่ว่าจะไม่รัก คัดสิทธิ์เด็กที่เคยได้รับ เมื่อเด็กมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์

4) การอบรมเลี้ยงดูแบบควบคุม คือการที่พ่อแม่ออกคำสั่งให้เด็กทำตาม และคอยควบคุมอย่างใกล้ชิดว่าเด็กจะทำหรือไม่ ถ้าเด็กไม่ทำตามก็จะลงโทษ

5) การอบรมเลี้ยงดูแบบให้พึ่งตนเองเร็ว คือการที่พ่อแม่ให้อิโกลาสเด็กทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง ซึ่งพ่อแม่จะเป็นผู้แนะนำและช่วยฝึกฝนให้บ้าง

จากรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูดังกล่าวข้างต้นเห็นได้ว่า การอบรมเลี้ยงดูประเภทต่าง ๆ บางประเภทก็มีชื่อเหมือนกัน แต่ก็มีลักษณะต่าง ๆ กัน ส่วนในด้านพฤติกรรมกรอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ นั้น จะเห็นได้ว่า มีลักษณะสำคัญอยู่ 4 ประการ ซึ่งมีลักษณะตรงกันข้าม คือ

- 1) พฤติกรรมที่พ่อแม่แสดงความรัก
- 2) พฤติกรรมที่พ่อแม่เจตนาร้าย
- 3) พฤติกรรมที่พ่อแม่ให้อิสระหรือเสรีภาพ
- 4) พฤติกรรมที่พ่อแม่คอยควบคุม

เพื่อให้เกิดความเข้าใจในทางเดียวกันสมพร สุทัศน์ (2530 : 10-15) ได้ศึกษางานของ Schaefer (1959 : 225-226) ที่วิเคราะห์การอบรมเลี้ยงดู ออกเป็น 14 ประเภทตามมิติอิสระ 2 มิติ คือ มิติควบคุม-เป็นตัวของตัวเอง และมิติรัก-เจตนาร้าย และงานของ Becker (1964 : 169-208) ซึ่งสรุปและสร้างรูปแบบสมมติฐานพฤติกรรมการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ ออกเป็น 3 มิติ ที่แตกต่างกันจากรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูของ Schaefer ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว และได้สรุปเป็นรูปแบบของการอบรมเลี้ยงดู 7 รูปแบบดังต่อไปนี้

- 1) แบบใช้อำนาจควบคุม (มิติควบคุมและเจตนาร้าย)
- 2) แบบประชาธิปไตย (มิติรักและเสรีภาพ)
- 3) แบบรักตามใจ (มิติรักและเสรีภาพสุดโค้ง)
- 4) แบบให้ความคุ้มครอง (มิติรักและควบคุม)
- 5) แบบปล่อยปละละเลย (มิติเจตนาร้ายและเสรีภาพ)
- 6) แบบเข้มงวดกวดขัน (มิติควบคุมและเจตนาร้าย)
- 7) แบบหลงโทษทางกาย (มิติเจตนาร้ายและควบคุม)

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ผู้เลี้ยงดูแต่ละคนนั้นมีวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่แตกต่างกันออกไป ตามสภาพแวดล้อมในสังคม ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยสนใจศึกษาวิธีการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ตามแนวคิดของโรเจอร์ (Roger, 1972) ซึ่งแบ่งการอบรมเลี้ยงดูออกเป็น 3 แบบคือ

1) การเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย หมายถึง วิธีการที่ผู้เลี้ยงดูให้การอบรมเลี้ยงดูที่ทำให้เด็กรู้สึกว่าคุณเองได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรม พ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูไม่เข้มงวดกวดขันจนเกินไป ขณะเดียวกันก็ไม่ได้ตามใจเด็กจนเกินไปเช่นกัน ผู้เลี้ยงดูยอมรับความสามารถและความคิดเห็นของเด็กและให้ความช่วยเหลือในโอกาสที่เหมาะสมเท่านั้น

Herlock (1974 :49-63) อ้างถึงใน นฤมล สิริพันธุ์, 2533) อธิบายถึงการเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยไว้ว่า พ่อแม่ที่ให้การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย คือการให้ความรัก เคารพในสิทธิของลูก และให้ความสำคัญเท่าเทียมกันในครอบครัว

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2520 : 34) กล่าวว่า การเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย มีองค์ประกอบหลายประการที่สำคัญคือ การเลี้ยงดูแบบรักมาก การเลี้ยงดูแบบควบคุมปานกลางค่อนข้างน้อย และการให้เหตุผลในการฝึกนิสัยเด็ก นอกจากนี้การเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยยังประกอบด้วย การใช้วิธีการชมเชยมากกว่าการลงโทษ และเมื่อจำเป็นต้องลงโทษเด็กผู้เลี้ยงดูจะเลือกใช้วิธีการลงโทษทางจิตใจมากกว่าทางร่างกาย ซึ่งต่างจากการเลี้ยงดูแบบตามใจจนเหลือตรงที่ผู้เลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย จะไม่มีอารมณ์ผูกพันกับเด็กจนเกินไป แต่จะมีความสงบและห่างเหินในบางโอกาส นอกจากนี้ Roger, (1972 :112-119) ได้กล่าวไว้ว่า การเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย ได้รวบรวมวิธีการเลี้ยงดูต่าง ๆ ซึ่งเป็นทางช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทางจิตใจได้อย่างดีที่สุดและเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยจะเป็นเด็กที่กล้าแสดงออก มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความมั่นคงในอารมณ์ อยากรู้อยากเห็น มีความคิดริเริ่ม มีความรับผิดชอบ มีแนวคิดที่สร้างสรรค์ และสามารถพึ่งตนเองได้ในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

2) การเลี้ยงดูแบบทอดทิ้ง หมายถึง วิธีการเลี้ยงดูให้การอบรมเลี้ยงดูที่ทำให้เด็กรู้สึกว่าคุณเองถูกเกลียดชัง หรือถูกปล่อยให้ทำอะไรก็ได้ตามใจชอบ โดยผู้เลี้ยงดูไม่เอาใจใส่ให้คำแนะนำช่วยเหลือเท่าที่ควร การเลี้ยงดูแบบนี้เด็กจะไม่ได้ได้รับความอบอุ่นทำให้เด็กรู้สึกว่าคุณเองถูกทอดทิ้ง ซึ่งการเลี้ยงดูแบบทอดทิ้งนี้ ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2520, 27) อธิบายไว้ว่า เป็นลักษณะของการเลี้ยงดูที่รักน้อย และถูกควบคุมน้อย เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูลักษณะนี้จะเป็นเด็กที่ก้าวร้าวมาก ไม่สามารถจะควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ พ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูเด็กด้วยการเลี้ยงดูแบบทอดทิ้งส่วนมากมักจะมีฐานะทางครอบครัวต่ำ มีความรักลูกน้อยและไม่มีเวลาเอาใจใส่ดูแลเด็กที่เลี้ยงดูอยู่ จึงปล่อยปละละเลยเด็กจนเกินไป

ผลการเลี้ยงดูแบบทอดทิ้ง Herlock (1974 อ้างถึงใน นฤมล สิริวิสุทธิ์, 2533) กล่าวว่า เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบทอดทิ้งจะมีนิสัยแค้นเคียด ไม่ชอบสมาคม แยกตัวโดดเดี่ยว และรู้สึกไม่เป็นสุข ตลอดจนขาดความมั่นคงในชีวิต นอกจากนี้ Wolberg, (1970 อ้างถึงใน อรทัย ชื่นมณูญ 2528 : 44) อธิบายลักษณะของเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบทอดทิ้งไว้ว่า เด็กที่ถูกพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูปล่อยปละละเลยเกินไป หรือทอดทิ้ง ไม่ได้ได้รับความรักความอบอุ่น จะรู้สึกว่าตนเองไม่เป็นที่ต้องการ ไม่เป็นที่ยอมรับของพ่อแม่ จะมีลักษณะขาดกลัว ลังเล ไม่มีความรู้สึกมั่นคง อยากรับความสนใจจากผู้อื่นตลอดเวลา มักจะอิจฉาผู้อื่น แสดงพฤติกรรมก้าวร้าว เพราะเห็นว่าสิ่งแวดล้อมไม่เป็นมิตรกับตนมีความรู้สึกเหงา โดดเดี่ยว ไม่เข้าใจความรักความผูกพัน ไม่คุ้นเคยต่อการได้รับความรักและไม่เคยเรียนรู้ที่จะรักใคร ยิ่งถ้าเลี้ยงดูทอดทิ้งไม่ให้ความรัก ไม่ให้ความสนใจอย่างมาก ๆ แล้วเด็กก็จะมีลักษณะนิสัยและทัศนคติต่อด้านผู้อื่น ไม่สามารถทำตามกฎเกณฑ์ ข้อจำกัด หรือขอบเขตที่วางไว้ได้ มีความสับสนในอารมณ์สูง ไม่สามารถปรับสภาพอารมณ์ให้เหมาะสมกับกาลเทศะได้

และจะแสดงออกในลักษณะตอบโต้ หรือต่อต้านการบีบบังคับที่ตนเองกำลังเผชิญอยู่ นอกจากนี้อาจมีลักษณะการแสดงออกไปในทางที่มิชอบ เช่น โกหก หรือลักขโมย เป็นต้น

3) การเลี้ยงดูแบบให้ความคุ้มครองมากเกินไป หมายถึง วิธีการที่พ่อแม่ หรือผู้เลี้ยงดูทำให้เด็กรู้สึกว่ ตนเองถูกห้ามไม่ให้ทำสิ่งที่ต้องการหรือปรารถนา โดยพ่อแม่จะคอยคุ้มครองป้องกันและให้ความช่วยเหลือตลอดเวลา จนทำให้ลูกรู้สึกว่พ่อแม่เข้ามาก้าวร้าวในรื่องส่วนตัวของตน หรือต้องถูกบังคับให้ทำตามความต้องการของพ่อแม่ โดยตัวองนั้นขาดอิสระในการคิดและตัดสินใจอย่างทีควรได้รับ

โรเจอร์ (Roger, 1972 : 121 – 122) ได้อธิบายเกี่ยวกับการเลี้ยงดูแบบให้ความคุ้มครองมากเกินไปว่า การเลี้ยงดูแบบให้ความคุ้มครองมากเกินไป เป็นการอบรมเลี้ยงดูทีพ่อแม่ หรือผู้เลี้ยงดูมักจะห้ามไม่ให้เด็กกระทำในสิ่งทีเขาต้องการ เช่น ห้ามทำเสียงดัง ห้ามทำเสื้อผ้าสกปรก เป็นต้น แต่ขณะเดียวกันก็ต้องการให้เด็กทำตามกฎเกณฑ์ ระเบียบ ประเพณี และมาตรฐานของสังคมของตนอย่างเคร่งครัด ไม่ยอมโอนอ่อนตามข้อเรียกร้องของเด็ก เมื่อเด็กกระทำผิดจะถูกลงโทษอย่างรุนแรง ซึ่งจะมีผลให้เด็กข้ดขิ้น มีพฤติกรรมต่อต้านกฎระเบียบทียอมรับไม่ได้ หรือบางครั้งเด็กจะแสดงพฤติกรรมตรงกันข้ามกับกฎระเบียบ เพราะเด็กเกิดความคับข้องใจ เพราะเด็กอาจทำความต้องการของตนเองได้ นอกจากนี้โรเจอร์ยังให้ความเห็นอีกว่ เด็กทีได้รับการเลี้ยงดูแบบให้ความคุ้มครองมากเกินไป จะมีผลข้บข้งแรงงูใจฝ่สัณฤทธิ์ของตัวเด็ก เด็กเหล่านี้จะขาดความมั่นใจในตนเอง ขาดความรับผิดชอบ ไม่สามารถเข้าใจภาวะอารมณ์ของตนได้ และจะเลือกใช้วิธีการหลีกเลี่ยงปัญหาเมื่อต้องเผชิญกับปัญหา

งานวิจัยทีเกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดู

Richmon and White (1971:425-429) ศึกษาเรื่องสังคมมิติกับมโนภาพเกี่ยวกับตนเองของนักเรียนเกรด 5 และ 6 จำนวน 204 คน โดยใช้แบบสอบถามการเห็นคุณค่าในตนเองของ Coopersmith จัคมโนภาพเกี่ยวกับตน แล้วนำคะแนนทีได้มาทำการวิเคราะห์ห้องค้ประกอบ พบว่ การเห็นคุณค่าในตนเองมีห้องค้ประกอบคือ การปฏิเสธหรือไม่ยอมรับตนเอง การยอมรับของบิดามารดา การหลอกตนเอง การไม่ยอมรับของผู้อาวุโสหรือผู้มีอำนาจ และการยอมรับจากสังคมและตนเอง

Coleman and Lea (1978) ได้ทำการศึกษาพฤติกรรมการแสดงออกโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหาความแตกต่างของระดับพฤติกรรมที่แสดงออก ของผู้หญิงผิวขาวและผิวขาวในมหาวิทยาลัย และองค์ประกอบในการอบรมเลี้ยงดูที่มีผลต่อความแตกต่างในพฤติกรรมที่แสดงออก กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักศึกษาจากสมาคมสตรีที่ลงทะเบียนเรียนในระดับปริญญาตรีที่มหาวิทยาลัย San Jose' State จำนวน 104 คน ผลการศึกษาพบว่ามีความแตกต่างในระดับพฤติกรรมของผู้หญิงผิวขาวและผิวขาว แบ่งตามการอบรมเลี้ยงดู ความประทับใจและความไม่เป็นตัวของตัวเองซึ่งเกิดจากการอบรมเลี้ยงดูมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมที่แสดงออก

Litovsky & Dusek (1985:373-387) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอัตมโนทัศน์ของวัยรุ่นเกรด 7-9 จำนวน 130 คน เป็นชาย 56 คน หญิง 74 คน เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ แบบสำรวจพฤติกรรมของพ่อแม่ ตามรายการของเด็ก (Children's Report of Parental Behavior Inventory) และแบบสำรวจการเห็นคุณค่าในตนเอง (The Coopersmith Self-Esteem Inventory) พบว่า มีความสัมพันธ์ทางบวก ระหว่างการเห็นคุณค่าในตนเองกับการรับรู้พฤติกรรมของพ่อแม่ในลักษณะที่ทำให้ความเป็นอิสระ มีความสัมพันธ์ทางลบระหว่างการเห็นคุณค่าในตนเอง กับการรับรู้พฤติกรรมของพ่อแม่ในลักษณะควบคุม วัยรุ่นที่มีการเห็นคุณค่าในตนเองสูง จะได้รับรู้ว่าพ่อแม่ยอมรับ มีการควบคุมน้อย มีความยืดหยุ่น ไม่ใช้กฎบังคับและไม่วางระเบียบ พฤติกรรมมากเกินไป นอกจากนี้เด็กเกรด 9 จะรับรู้ ว่าพ่อแม่ยอมรับตัวเองน้อยกว่าเกรด 7 และ 8 ผลจากการวิจัยครั้งนี้สนับสนุนว่าพัฒนาการอัตมโนทัศน์ในทางบวกจะเกิดขึ้นในบรรยากาศของการยอมรับ ซึ่งทำให้วัยรุ่น ได้มีอิสระและมีโอกาสเรียนรู้ตามความสามารถของตนเอง

Salamah (1991:679-702) ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการเห็นคุณค่าในตนเองกับการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดาในเด็กวัยรุ่นตอนปลายและวัยรุ่นใหญ่ตอนต้นในมหาวิทยาลัยประเทศอียิปต์จำนวน 1,227 คน โดยการใช้แบบสอบถามการเห็นคุณค่าในตนเองของ Rosenbearg และแบบสอบถามการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดาที่แบ่งรูปแบบเป็น แบบให้การยอมรับบุตร แบบการปฏิเสธบุตร และแบบควบคุมดูแล จากการศึกษาพบว่าในเพศชายบิดามารดาที่เลี้ยงดูบุตรแบบควบคุมดูแลจะมีการเห็นคุณค่าในตนเองต่ำ บิดามารดาที่เลี้ยงดูบุตรแบบควบคุมดูแลอย่างคงที่จะมีการเห็นคุณค่าในตนเองต่ำทั้งเพศชายและเพศหญิง

Brody (1994:80-95) ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการเห็นคุณค่าในตนเอง ของเด็กและการรับรู้รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดา ในเด็กเกรด 5 และเกรด 6 จำนวน 72 คน พบว่าเด็กที่รับรู้ว่ามีบิดามารดาเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย จะมีการเห็นคุณค่าในตนเองสูงกว่าเด็กที่รับรู้ว่ามีบิดามารดาแบบรักตามใจอย่างมีนัยสำคัญ ผลการวิจัยยังแสดงอีกว่าในเด็กเอเชียจะรับรู้ว่ามีบิดามารดาเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขันมากกว่าคนอเมริกันผิวดำและผิวขาวอย่างมีนัยสำคัญ และพบว่าคนอเมริกันผิวขาวจะรับรู้ว่ามีบิดามารดาเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยมากกว่า คนอเมริกันผิวดำอย่างมีนัยสำคัญ

Young (1994:169-173) ศึกษาเรื่องรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูและพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของเด็ก เป็นการศึกษาระยะยาว ข้อมูลได้มาจากการสำรวจภายในประเทศ ที่ต้องการจะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ของเด็ก และรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบควบคุม และแบบให้ความช่วยเหลือ การเห็นคุณค่าในตนเองและพฤติกรรมที่เป็นปัญหาโดยเริ่มต้นที่ข้อมูลในปี ค.ศ. 1976 เมื่อเด็กอายุ 7-11 ปี ค.ศ. 1981 เมื่อเด็กเริ่มเข้าสู่วัยรุ่นตอนต้น วัยรุ่นตอนกลางเมื่ออายุระหว่าง 12-16 ปี และ ค.ศ. 1987 เมื่อเข้าสู่วัยรุ่นตอนปลายหรือวัยผู้ใหญ่ตอนต้น อายุระหว่าง 17-22 ปี ตัวแปรที่จะนำไปวัดคือการเห็นคุณค่าในตนเอง และพฤติกรรมที่แสดงออกทั้งภายนอกและภายในที่เป็นปัญหา จากการวิเคราะห์เบื้องต้นแสดงให้เห็นว่า บิดามารดาที่เลี้ยงดูบุตรแบบให้ความช่วยเหลือจะมีความสัมพันธ์ระหว่างการเห็นคุณค่าตนเองไปในทางบวก และพฤติกรรมที่เป็นปัญหาในทางลบ ถึงแม้บิดามารดาที่เลี้ยงดูบุตรแบบควบคุมจะมีผลเพียงเล็กน้อยต่อการเห็นคุณค่าในตนเอง และพฤติกรรมที่เป็นปัญหา และพบว่าการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน แบบทอดทิ้ง และแบบรักตามใจ จะมีความสัมพันธ์ทางลบกับการเห็นคุณค่าในตนเอง ขณะที่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมที่เป็นปัญหาทั้งภายในและภายนอก

ละม้ายมาศ ศรีทนต์ (2515) ได้ศึกษาถึงอิทธิพลของสังคมที่มีต่อพัฒนาการของเด็กที่ตำบลนาป่า อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี พบว่าการเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยจะสร้างให้เด็กมีความรับผิดชอบ มีความคิดริเริ่ม กล้าแสดงความคิดเห็น มีความเชื่อมั่นในตนเอง และพึ่งตนเองได้

นันทิกา แยมสรवल (2522:87-93) ศึกษาเรื่องสถานภาพของครอบครัว ที่สัมพันธ์กับมโนภาพแห่งตน และพฤติกรรมตอบสนองระหว่างชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จังหวัดชลบุรี จำนวน 580 คน พบว่า การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย แบบให้ความคุ้มครอง แบบทอดทิ้ง ทำให้นักเรียนมี

มโนภาพแห่งตนแตกต่างกัน และนักเรียนที่มีสถานภาพการสมรสของบิดามารดาแบบแยกกันอยู่ หย่าร้างกัน แบบอยู่ด้วยกัน หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถึงแก่กรรม จะมีมโนภาพแห่งตนแตกต่างกัน

พรเพ็ญ เพชรสุขศิริ (2527) ได้ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์ปัจจัยบางประการของเยาวชนที่กระทำผิดกฎหมาย กลุ่มตัวอย่างแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มเยาวชนกระทำผิดกฎหมายอายุ 14-18 ปี ในสถานฝึกและอบรมบ้านกรุณา บ้านอุเบกขา และบ้านปราณี และกลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3-6 ที่อายุ 14-18 ปี ของโรงเรียนเทพลิตา และโรงเรียนกุนนทรรัฐราชรามวิทยาคม จำนวน 620 คน โดยเป็นเยาวชนที่กระทำผิดกฎหมาย 348 คน นักเรียนมัธยมศึกษา 272 คน ผลการศึกษาพบว่าตัวแปรที่สามารถอธิบายความแปรปรวนของการเป็นสมาชิกกลุ่มเยาวชนที่กระทำผิดกฎหมาย ได้แก่ปัจจัยทางครอบครัว ได้แก่ การที่บิดามารดาไม่ได้อยู่ด้วยกัน เพราะหย่าหรือเสียชีวิต จำนวนพี่น้อง การอบรมเลี้ยงดูแบบทอดทิ้ง และแบบให้ความคุ้มครองมากเกินไป

สุนารี เศรษฐวิวัฒน์ (2527: 64) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูวินัยในตนเอง และความภาคภูมิใจในตนเอง โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 228 คน พบว่า การอบรมเลี้ยงดู วินัยในตนเอง และความภาคภูมิใจในตนเอง มีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบไร้เหตุผลมีความภาคภูมิใจในตนเองสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูใช้อารมณ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01

นฤมล สิริพันธุ์ (2533) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวิธีการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง ลำดับการเกิด เพศ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกับพฤติกรรมกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในเขตกรุงเทพมหานคร ใช้ตัวอย่างประชากรจำนวน 1270 คน ผลการวิจัยพบว่า

- 1) นักเรียนที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย มีความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองในทางที่ดี นักเรียนชายและบุตรคนรองจะเป็นคนที่มีความกล้าแสดงออกสูง
- 2) นักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบทอดทิ้ง มีความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองในทางที่ดี นักเรียนชาย และนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนต่ำ จะเป็นคนที่มีความก้าวร้าวสูง
- 3) นักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความคุ้มครองมากเกินไป มี

ความคิดเกี่ยวกับตนเองในทางที่ไม่ดี นักเรียนหญิงและบุตรคนแรก จะเป็นคนที่ไม่กล้าแสดงออกสูง

แนวคิดเกี่ยวกับเพศ

สำหรับเพศ (Sex) ซึ่งเป็นตัวกำหนดบทบาททางสังคมระหว่างบุคคลอีกประการหนึ่ง นั้น จะเห็นว่าเพศเป็นสิ่งที่ธรรมชาติกำหนดมาตั้งแต่กำเนิดเพื่อแยกความแตกต่างของมนุษย์ แต่เมื่อพิจารณาถึงความแตกต่างระหว่างบทบาททางสังคมระหว่างผู้ชายกับผู้หญิงแล้วจะเห็นได้ว่าธรรมชาติไม่ได้เป็นฝ่ายกำหนดขึ้นมาเป็นกฎเกณฑ์ หากจะมีวัฒนธรรมและสังคมเป็นฝ่ายกำหนดความแตกต่างของบทบาททางสังคม ทำให้ผู้ชายและผู้หญิงมีการเรียนรู้ความแตกต่างของบทบาททางเพศ (Schaffer 1981:1-35) และจากการศึกษาข้ามวัฒนธรรมเกี่ยวกับการรับรู้บทบาทของความเป็นชาย (Masculinity) และความเป็นหญิง (Femininity) พบว่าความเป็นชาย-หญิง ขึ้นอยู่กับคำจำกัดความของแต่ละวัฒนธรรม กำหนดไว้ ซึ่งส่งผลกระทบต่อค่านิยม บรรทัดฐาน ตลอดจนไปถึงพฤติกรรมการแสดงออกของผู้ชายและผู้หญิง ในแต่ละสังคม ทั้งนี้คำจำกัดความของความเป็นชาย-หญิงนั้น อาจมีการเปลี่ยนแปลงได้เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Sebard 1984)

ในสังคมคนส่วนใหญ่จะพบว่า มีความแตกต่างกันระหว่างเพศชายและเพศหญิง ทั้งในด้านของการแสดงออกเกี่ยวกับอารมณ์ พฤติกรรมที่แสดงออก บทบาทในครอบครัว และประสิทธิภาพในการทำงาน ดังที่ Maccoby (1966 อ้างถึงใน โยธิน ศันสนยุทธ 2524-72) กล่าวว่า ผู้ชายมักจะมีความก้าวร้าวกล้าแสดงออก มีลักษณะกคขี้ข่มขู่ และชอบใช้กำลัง ขณะที่ผู้หญิงมักจะวางเฉย ไม่ต่อสู้ และชอบยอมตามผู้อื่น มีลักษณะน่าทะนุถนอม ชอบคล้อยตามสังคม โดยทั่วไปลักษณะของผู้หญิงจะถูกกำหนดไว้ เป็นคนไม่กล้าแสดงออก ไม่ชอบการแข่งขัน มักจะยอมตามผู้อื่นและไม่ชอบการต่อสู้ นอกจากนี้ผู้หญิงยังมีลักษณะช่างสงสัย เห็นอกเห็นใจผู้อื่น วิตกกังวล และพิถีพิถันในทุกเรื่อง ในขณะที่ผู้ชายจะมีลักษณะค่อนข้างก้าวร้าวกว่า และไม่กลัวในสิ่งต่างๆ

อย่างไรก็ตามแม้ว่าในปัจจุบันนี้จะมีความพยายาม ในการสร้างความเท่าเทียมกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชายแล้วก็ตาม แต่ความแตกต่างระหว่างบทบาทของเพศหญิงและเพศชายก็ยังคงมีอยู่ในสังคมตามที่ Patton (1998:136-140) กล่าวว่า ในการทำงานบางด้านนั้นความคาดหวังของสังคมยังคงต้องการบทบาทที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดระหว่างเพศหญิงและเพศชาย งานบางประเภทถูกคาดหวังว่าจะเหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากกว่าหากเพศหญิงเป็นผู้กระทำ โดยเฉพาะงานที่ต้องการความละเอียดอ่อน และถี่ถ้วน ขณะเดียวกันความคาดหวังต่อบทบาทของเพศในการทำงานลักษณะนี้ก็มี

ต่อเพศชายเช่นกัน โดยเฉพาะงานที่มีโอกาสเสี่ยงต่ออันตรายสูง และความคาดหวังทำนองนี้ยังคงเป็นแนวคิดพื้นฐานของสังคมมนุษย์ทั่วโลก แม้แต่ในสหรัฐอเมริกาก็ตาม

สำหรับในสังคมไทยนั้น กนลา สุขพานิช เอกแสงศรี (2521:67-71) ให้ความเห็นไว้ว่า ในสังคมไทยส่วนใหญ่แล้ว มักจะสนับสนุนให้เด็กชายมีความเป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาผู้อื่น บทบาทของเพศชายในสังคมจะถูกกำหนดให้เป็นคนกล้าหาญ และเข้มแข็ง ตลอดจนเป็นผู้รับผิดชอบต่อชีวิตตนเอง และผู้อื่น เพศชายจึงต้องแสดงพฤติกรรมที่ห้าวหาญและรุนแรงกว่า แต่สำหรับเด็กหญิงนั้นจะเป็นไปในทางตรงกันข้าม คือเพศหญิงมักจะถูกอบรมสั่งสอนให้เชื่อฟังคำสั่ง อ่อนน้อมถ่อมตน มีกิริยาวาจาที่เรียบร้อย ต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่น ไม่ได้รับการอบรมให้พึ่งพาตนเอง แต่จะเน้นที่การสร้างจิตใจให้อ่อนโยนอ่อนน้อมผ่อนตาม เช่นเดียวกับที่ ประสาร ทิพย์ธารา (2521) กล่าวว่า ในสังคมไทยนั้นผู้ชายเป็นฝ่ายเหนือกว่า ส่วนผู้หญิงก็ยอมรับว่าตนด้อยกว่า เด็กชายไทยจะได้รับอิทธิพลบางอย่างที่เด็กหญิงไม่ได้ เด็กชายจะถูกปล่อยให้เผชิญกับความจริงของชีวิต ส่วนเด็กหญิงจะถูกปกป้องคุ้มครองจากครอบครัว จากสาเหตุต่าง ๆ นี้เองที่ทำให้เพศชายในสังคมไทยส่วนมากจึงมีบุคลิกที่เข้มแข็ง และมีความเป็นตัวของตัวเองมากกว่าเพศหญิง

งานวิจัยที่เกี่ยวกับเพศ

Bandura & Rose (1961) ได้ศึกษาพฤติกรรมก้าวร้าวของเด็กชายและเด็กหญิง โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กชาย และเด็กหญิงอย่างละ 36 คน ให้ผู้รับการทดลองครั้งหนึ่งดูตัวแบบก้าวร้าวอีกครั้งดูตัวแบบไม่ก้าวร้าว ผลการทดลองพบว่า เด็กผู้ชายที่ดูแบบก้าวร้าวจะมีพฤติกรรมก้าวร้าวมากกว่าเด็กหญิง

Oetzel (1962 อ้างถึงในวิจิตพจน์ วัฒนสินธุ์ 2519 : 16) ได้ศึกษากลุ่มตัวอย่างจำนวนมากในระยะก่อนเข้าเรียน ถึงระยะวัยผู้ใหญ่ ด้วยการสังเกต การประมาณค่า กลวิธีระบายความในใจ และแบบการสำรวจการรายงานตนเอง ผลจากการศึกษาพบว่า เด็กชายส่วนใหญ่แสดงความก้าวร้าวมากกว่าเด็กหญิง โดยเฉพาะความก้าวร้าวที่แสดงออกด้วยลักษณะท่าทางและการกระทำในขณะที่เด็กหญิงจะแสดงความก้าวร้าวในรูปแบบของคำพูดมากกว่า

Goleman (1998) ได้ทำการศึกษาระดับเชาวน์อารมณ์ในคนวัยทำงานจำนวนมากพบว่า เพศหญิงจะมีระดับเชาวน์อารมณ์ในบางด้านในบางด้านต่างกับเพศชาย แต่โดยรวมทั้ง 5 ด้านแล้วเพศหญิงและเพศมีระดับเชาวน์อารมณ์ไม่ต่างกัน

เพ็ญภา ปานทองดี (2539) ได้ทำการศึกษาพฤติกรรมช่วยเหลือผู้อื่นในที่สาธารณะ โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนอาชีวศึกษาในจังหวัดอุบลราชธานีจำนวน 230 คน พบว่านักเรียนหญิงมีแนวโน้มที่จะช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสมากกว่านักเรียนชาย แต่นักเรียนชายจะให้ความช่วยเหลือเชิงความคิดมากกว่านักเรียนหญิง นอกจากนี้ยังพบว่านักเรียนหญิงส่วนมากจะไม่กล้าแสดงความช่วยเหลือผู้อื่นตามลำพัง

มาลัย เรืองนพวงศ์ (2541) ได้ทำการศึกษาพฤติกรรมการแสดงออกเกี่ยวกับความเข้าใจในความทุกข์ของผู้อื่นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ในจังหวัดลำปาง โดยให้กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 ในจังหวัดลำปาง จำนวน 215 คน เป็นนักเรียนหญิงจำนวน 105 คน และนักเรียนชายจำนวน 110 คน จากนั้นทำการทดลองโดยให้กลุ่มตัวอย่าง คุวิดิทัศน์รายการวงเวียนชีวิต และให้ตอบแบบประเมินความรู้สึกภายหลังจากได้คุวิดิทัศน์จบลงแล้วพบว่า นักเรียนหญิงมีความเข้าใจและรับรู้ความทุกข์ยากของผู้อื่นได้มากกว่านักเรียนชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และนักเรียนชาย ถึงแม้ว่าจะเข้าใจในความทุกข์ของผู้อื่น แต่ก็จะไม่แสดงออกทางพฤติกรรมออกมาให้เห็นอย่างเด่นชัด

แนวคิดเกี่ยวกับอายุ

ในการศึกษาที่มีความเกี่ยวข้องกับอารมณ์นั้น อายุจัดเป็นตัวแปรที่สำคัญเพราะการที่คนเราจะสามารถเรียนรู้ที่จะเข้าใจอารมณ์ต่าง ๆ ได้ นั้น ต้องมีความพร้อมของอายุเป็นมาตรฐาน เพราะการที่คนเราจะเรียนรู้สิ่งใดได้นั้น ต้องอาศัยระยะเวลา และประสบการณ์การเรียนรู้ที่ยาวนาน นอกจากนี้เรายังสามารถอธิบาย ความแตกต่างของการเข้าใจสภาวะอารมณ์ของเด็กที่ต่างกันตามแต่ละช่วงอายุได้จากทฤษฎีพัฒนาการต่าง ๆ ซึ่งในการศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทฤษฎีพัฒนาการที่น่าสนใจดังนี้

1. ทฤษฎีพัฒนาการของ Freud

ทฤษฎีพัฒนาการของ Freud (1964 อ้างถึงใน Hurlock, 1973 :24-29) เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง โดย Freud มีความเชื่อว่า สิ่งสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ ได้แก่ สัญชาตญาณทางเพศ (Sexual Instincts) ซึ่ง Freud แบ่งออกเป็น 2 ชนิด ได้แก่

- 1) สัญชาตญาณของการมีชีวิตอยู่ (Life Instinct)
- 2) สัญชาตญาณของความตาย (Death Instinct)

นอกจากนี้ Freud ยังอธิบายว่า แรงผลักดันอันยิ่งใหญ่ของมนุษย์ที่กระตุ้นให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ก็คือความต้องการทางเพศ ซึ่งมนุษย์ไม่กล้าแสดงออกมาโดยตรง จึงเก็บกดไว้ให้ซ่อนอยู่ในระดับจิตไร้สำนึก (Unconscious Mind) และ Freud ได้แบ่งระยะพัฒนาการของมนุษย์ออกเป็น 5 ระยะดังนี้

1) ระยะเวลาปาก (Oral Stage) เป็นระยะที่เด็กใช้ปากเพื่อทำให้เกิดความสุข ความพอใจ จะเริ่มตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งประมาณ 2 ปี โดยเด็กจะดูด กลืน กัด ขบเคี้ยว แทะ ในระยะนี้ถ้าเด็กไม่ได้รับความพึงพอใจจะเกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหาในคอนโต เช่น กัดดินสอ ดูดปากกา เป็นต้น

2) ระยะเวลาขั้วถ่าย (Anal Stage) เป็นระยะที่เด็กจะเกิดความพึงพอใจ เมื่อได้ขั้วถ่าย ซึ่งจะอยู่ในช่วงอายุ 2 – 3 ปี ปัญหาที่อาจพบได้ในระยะนี้คือ ถ้าพ่อแม่ หรือผู้ปกครองเข้มงวดเรื่องการฝึกขั้วถ่ายกับเด็กมากเกินไป เด็กอาจจะโตขึ้นมาไม่มีความสุข รุนแรง ขี้แสบ และมีอารมณ์เคร่งเครียดตลอดเวลา

3) ระยะเวลาอวัยวะเพศ (Phallic Stage) จะอยู่ในช่วงอายุ 3 – 6 ปี เป็นระยะที่เด็กสนใจอวัยวะเพศของตนเอง และพึงพอใจในการจับต้องอวัยวะเพศ สนใจความแตกต่างระหว่างเพศ เริ่มสนใจในความรักของพ่อแม่ที่มีเพศตรงข้ามกับตนเอง

4) ระยะเวลาแฝง (Latency Stage) จะอยู่ในช่วงตั้งแต่อายุ 6 ปีจนถึงเริ่มเข้าสู่วัยรุ่น เป็นระยะที่เด็กจะเพ่งความสนใจไปสู่พัฒนาการทางด้านเชาวน์ปัญญา และด้านสังคม เด็กจะมีเพื่อนสนิทที่เป็นเพศเดียวกัน ชอบเข้ากลุ่มกับเพื่อนเพศเดียวกัน สนใจสิ่งแวดล้อม และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมรอบ ๆ ตัว สนใจบทบาททางเพศของตนเอง

5) ระยะเวลาสนใจเพศตรงข้าม (Genital Stage) เป็นช่วงเวลาที่คาบเกี่ยวระหว่างช่วงวัยรุ่นไปจนถึงวัยผู้ใหญ่ ในขั้นนี้เด็กจะสนใจเพศตรงข้าม ต้องการความรัก เตรียมตัวเป็นผู้ใหญ่ ต้องการความสนใจ และการยอมรับจากสังคม มีการแสวงหาความสุขแบบผู้ใหญ่

2. ทฤษฎีพัฒนาการของ Piaget

Piaget (1974 อ้างถึงใน Hurlock, 1973 :20-23) ได้แบ่งลำดับขั้นของพัฒนาการออกเป็น 4 ระยะคือ

1) ระยะของการใช้ร่างกายและประสาทสัมผัส (Sensorimotor Period) อยู่ในช่วงอายุตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 2 ปี ในขั้นนี้พฤติกรรมของเด็กอยู่กับการเคลื่อนไหวเป็นส่วนใหญ่ เช่น การการดูด การไขว่คว้า พฤติกรรมที่แสดงออกมาเป็นลักษณะปฏิบัติการสะท้อน มีพฤติกรรมน้อยมากที่แสดงออกถึงความเข้าใจ เพราะเด็กในวัยนี้ยังไม่สามารถแยกตนเองออกจากสิ่งแวดล้อมได้ ตัวตน (Self) ของเด็กยังไม่ได้พัฒนาจนกว่าเด็กจะอายุประมาณ 18 เดือน จึงจะเริ่มแก้ปัญหาด้วยตนเองได้บ้าง และมีการเริ่มพัฒนา ตัวตนขึ้นมา เริ่มรับรู้เท่าที่สายตามองเห็น เมื่อเด็กโตขึ้นเรื่อย ๆ จะค่อย ๆ เข้าใจสภาพแวดล้อมและสนใจเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ มากขึ้น

2) ระยะของการเริ่มมีความคิดความเข้าใจ (Pre-operational Period) อยู่ในช่วงอายุ 2-7 ปี เป็นช่วงที่เด็กยังไม่สามารถใช้ชวามปัญญากระทำสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่ ระยะนี้แบ่งออกได้เป็น 2 ขั้นย่อย คือ

(1) ขั้นก่อนเกิดความคิด (Preconceptual Thought) จะอยู่ในช่วงอายุ 2 – 4 ปี ในระยะนี้เด็กจะมีพัฒนาการทางด้านภาษา รู้จักใช้คำให้สัมพันธ์กับสิ่งของ เริ่มมีมีโนทัศน์เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ แต่ยังไม่สมบูรณ์ และยังไม่มีความคิด เด็กจะชอบเล่นสมมติ โดยสร้างเป็นจินตนาการ เช่น สมมติให้ของเล่นมีชีวิต ระยะนี้เด็กจะอยู่ในโลกของจินตนาการ

(2) ขั้นการคิดแบบหยั่งรู้ (Intuitive Thought) จะอยู่ในช่วงอายุ 4-7 ปี โดยเด็กจะเริ่มมีความคิดมากขึ้น แต่การคิดยังเป็นลักษณะของการรับรู้มากกว่าความเข้าใจ เด็กจะพัฒนาการรับรู้อย่างรวดเร็ว สามารถเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้เป็นหมวดหมู่ ทั้งที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน ในขั้นนี้เด็กจะมีลักษณะพิเศษ คือเชื่อในเรื่องภาวะคงเดิมของวัตถุ (Conservation) ซึ่ง Piaget เรียกว่า Principle of invariance

3) ขั้นของการใช้ความคิดอย่างมีเหตุผลเชิงรูปธรรม (Concrete Operational Period) อยู่ในช่วงอายุ 7 – 11 ปี เป็นระยะที่เด็กสามารถคิดอย่างมีเหตุผลเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่เคยเข้าใจมาก่อน เริ่มเข้าใจในลักษณะมวลสารที่เท่ากัน และเปลี่ยนรูปร่างไปว่ามีปริมาตรคงเดิม เป็นระยะที่เด็กสามารถนำความรู้ หรือประสบการณ์ในอดีตมาแก้ปัญหาในเหตุการณ์ใหม่ ๆ ได้ มีการถ่ายโยงการเรียนรู้ (Transfer of learning) แต่ปัญหาหรือ เหตุการณ์นั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับวัตถุหรือสิ่งที่เป็นรูปธรรมเท่านั้น เด็กในระยะนี้ยังไม่สามารถแก้ปัญหาที่เป็นนามธรรมได้

4) **ขั้นของการใช้ความคิดอย่างมีเหตุผลเชิงนามธรรม (Formal Operational Period)** เด็กในขั้นนี้จะมีอายุอยู่ระหว่าง 11 – 15 ปี ขั้นนี้ถือเป็นพัฒนาการสูงสุดของความเข้าใจของเด็ก โดยเด็กจะสามารถแก้ไขปัญหาค้าง ๆ ที่เป็นนามธรรม และสามารถคิดหาวิธีการที่หลากหลายมาแก้ปัญหา รู้จักใช้เหตุผล เริ่มมีความคิดแบบผู้ใหญ่ คือ สามารถทำงานที่ต้องใช้สติปัญญาอย่างสลับซับซ้อนได้ Piaget เชื่อว่า การพัฒนาความเข้าใจในขั้นนี้จะพัฒนาต่อไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งเข้าสู่วัยชรา

3. ทฤษฎีพัฒนาการของ Erikson

Erikson (1969 อ้างถึงใน Nash, 1970 :52-59) ได้ศึกษาพัฒนาการของเด็ก โดยเริ่มจากความสัมพันธ์ระหว่างทารกกับมารดา และสรุปว่าประสบการณ์จากการเลี้ยงดูที่ทารกได้รับ มีส่วนสำคัญในการสร้างบุคลิกภาพให้กับเด็ก ความรัก ความอบอุ่นจากบิดามารดา จะทำให้ทารกเติบโตมีความมั่นใจในตนเอง มีความไว้วางใจใจบิดามารดาและผู้อื่น แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าทารกไม่ได้รับความรัก ความอบอุ่น และการเอาใจใส่จากบิดามารดา ทารกนั้นจะเติบโตเป็นเด็กที่มีปัญหาทางอารมณ์ และมีพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา

Erikson ได้แบ่งลำดับขั้นของกระบวนการพัฒนาการออกเป็น 8 ระยะเวลาได้แก่

1) **ระยะเชื่อถือนี้ไว้วางใจและความระแวง (Trust & Mistrust)** อายุตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 1 ปี เป็นช่วงที่เด็กช่วยตัวเองไม่ได้ต้องอาศัยผู้อื่น โดยเฉพาะมารดา เป็นผู้เอาใจใส่ดูแล และสอนให้เด็กเรียนรู้สิ่งเร้าใหม่ ๆ เช่นการกอดครี๊ด สัมผัส พูดยุยด้วย เล่นด้วยตลอดเวลา ในระยะนี้ถ้าเด็กได้รับความรัก ความอบอุ่น ความพอใจ เด็กจะเกิดความรู้สึกว่าตนสามารถอยู่ในโลกได้อย่างมีความสุข เกิดความเชื่อถือนี้ไว้วางใจต่อโลก ทำให้เกิดความพร้อม และความกล้าที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ รอบตัว และรู้สึกไว้วางใจผู้อื่น แต่ถ้าเด็กไม่ได้รับความรักความอบอุ่นเท่าที่ควร จะเกิดความกลัว ว้าเหว่ และรู้สึกว่าถูกทอดทิ้ง ทำให้ไม่เชื่อถือนี้ไว้วางใจใคร กลายเป็นเด็กที่เฉื่อยชา หรือไม่อยากเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ

2) **ระยะที่มีความอิสระและความสงสัยไม่แน่ใจ (Autonomy & Doubt)** จะอยู่ในช่วงอายุ 1 – 3 ปี เด็กเริ่มช่วยตัวเองได้บ้าง เช่น การกินอาหาร การขับถ่าย การเดิน การพูด และสามารถทำอะไรได้ตามอิสระ เป็นระยะที่เด็กพยายามใช้คำพูดของตนเอง และพยายามสำรวจโลกที่อยู่รอบ ๆ ตัว ถ้าเด็กได้รับการสนับสนุนจากบิดามารดา หรือผู้ปกครอง จะเป็นการกระตุ้นให้เด็กรู้จักช่วยตนเอง มีความสามารถในการเรียนรู้และแก้ปัญหาค้าง ๆ โดยไม่ต้องพึ่งผู้ใหญ่ และมีอิสระ แต่ใน

ทางตรงกันข้าม ถ้าเด็กถูกกีดกันหรือปกป้องไม่ให้ทำอะไรด้วยตนเองในระยะนี้ จะทำให้เด็กเกิดความ ละเอียดและสงสัยตนเอง ทำให้ขาดความมั่นใจในอนาคต

3) ระยะเวลาที่มีความคิดริเริ่มและความรู้สึกผิด (Initiative & Guilt) เป็นช่วงอายุ ระหว่าง 4 - 5 ปี เป็นวัยที่เด็กจะเริ่มเรียนรู้บทบาททางสังคม เช่น การรับผิดชอบต่อสิ่งของของตนเอง เด็กในวัยนี้จะมีพัฒนาการทางความคิดริเริ่มจากการเล่น จะมีความผูกพันกับบิดามารดาน้อยลง มีความสัมพันธ์กับเพื่อนวัยเดียวกันมากขึ้น ถ้ากิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ได้รับการสนับสนุนจากบิดามารดา เด็ก จะมีความสบายใจ มีความคิดริเริ่ม แต่ถ้าเด็กถูกดูแลอย่างเข้มงวดมากเกินไป เด็กจะเกิดความรู้สึกที่ว่า ตนเองทำผิด และขาดความคิดริเริ่ม

4) ระยะเวลาของความขยันและความรู้สึกมีปมด้อย (Industry & Inferiority) เป็น ช่วงอายุระหว่าง 6 - 11 ปี ในระยะนี้ เด็กจะมีทักษะทางร่างกายและสังคมมากขึ้น สามารถมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น โดยไม่ต้องอาศัยความช่วยเหลือจากผู้ใหญ่ เด็กจะเริ่มมีการแข่งขันกันเอง และมีการ เรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ ที่ตนสนใจมากขึ้น ในระยะนี้หากเด็กได้รับการกระตุ้น หรือเสริมแรงอย่างถูกต้อง ทั้งจากบิดามารดา และครูอาจารย์ เด็กจะเกิดความกระตือรือร้น ในการสร้างความสำเร็จให้กับตัวเอง ในทางตรงกันข้าม ถ้าเด็กไม่ได้รับการสนับสนุนเท่าที่ควรในระยะนี้ เด็กจะไม่ประสบความสำเร็จในการ เรียน หรือทำงานทำให้เกิดเป็นความรู้สึกมีปมด้อย

5) ระยะเวลาที่มีเอกลักษณ์และความไม่เข้าใจตนเอง (Identity & Diffusion) เป็นช่วงอายุระหว่าง 12 - 20 ปี เป็นระยะเวลาที่เด็กเรียนรู้ที่จะสร้างเอกลักษณ์ของตนเอง และพัฒนา ไปสู่บุคลิกภาพเมื่อเป็นผู้ใหญ่ เป็นช่วงเวลาที่เด็กเตรียมพร้อมในการใช้ชีวิตแบบผู้ใหญ่ต่อไป ในระยะ นี้จะเริ่มสนใจเพศตรงข้าม รู้จักตนเองว่าเป็นใคร มีความสามารถหรือความถนัดทางใด มีความเชื่อ อย่างไร และต้องการอะไรต่อไปในอนาคต ซึ่งในระยะนี้เด็กอาจจะเลียนแบบจากบุคคลที่นับถือยก ย่อง แต่ถ้าเด็กเกิดความรู้สึกไม่เข้าใจตนเองจะเกิดความสับสน พบกับความขัดแย้ง และล้มเหลวใน ชีวิตได้

6) ระยะเวลาใกล้ชิดและความโดดเดี่ยว (Intimacy & Isolation) เป็นช่วง อายุ 21 - 25 ปี เป็นวัยผู้ใหญ่ตอนต้น ใช้ชีวิตแบบผู้ใหญ่ มีความสนใจเพศตรงข้าม มุ่งหวังที่จะหา คู่ครอง เริ่มต้นทำงานเพื่อประกอบอาชีพ สร้างหลักฐาน สร้างครอบครัวมีความรักผูกพัน ถ้ามีการ พัฒนาในขั้นรู้จักตนเองดีพอแล้ว จะสามารถสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ดี ประสบความสำเร็จใน การมีคู่รัก มีเพื่อน ตลอดจนหน้าที่การงาน แต่ถ้าการพัฒนาในขั้นรู้จักตนเองไม่ดีพอจะทำให้เกิดความ ล้มเหลว และทำให้เกิดการแยกตัวจากสังคม เกิดความรู้สึกโดดเดี่ยวอ้างว้าง และไม่มี ความผูกพันกับใครเป็นพิเศษ

7) ระยะเวลาให้กำเนิด เลี้ยงบุตรและการใฝ่ใจกับตนเอง (Generativity & Self absorption) เป็นช่วงอายุตั้งแต่ 26 ปีขึ้นไป เป็นระยะของวัยผู้ใหญ่และวัยกลางคน แต่ละบุคคลมีครอบครัว มีบุตร เลี้ยงบุตรด้วยความรัก และเอาใจใส่อย่างแท้จริง ต้องรู้จักแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเอง ปัญหาครอบครัว หรือความขัดแย้งที่เกิดกับโลกภายนอก เป็นระยะเวลาที่บุคคลตั้งใจทำงานเพื่อให้สิ่งต่าง ๆ ดีขึ้น แต่สำหรับบุคคลที่ไม่มีครอบครัวไม่ได้ทำหน้าที่บิดามารดา อาจมีสาเหตุมาจากไม่สามารถแก้ไขปัญหา หรือข้อขัดแย้งในอดีตของตนเองได้ คนพวกนี้จะหันเหความสนใจจากผู้อื่นมาสู่ตนเอง และใฝ่หาแต่ความสุขเฉพาะตน

8) ระยะเวลามั่นคงทางจิตใจและความสิ้นหวัง (Integrity & Despair) เป็นระยะเข้าสู่วัยชรา เป็นช่วงอายุตั้งแต่ 50 ปีเป็นต้นไป เป็นวัยของการยอมรับความจริงของชีวิต บุคคลจะมีความสุขจากการระลึกถึงความทรงจำในอดีต ถ้าชีวิตในอดีตที่ผ่านมามีความสุข ความสำเร็จในชีวิตและหน้าที่การงาน บุคคลก็จะเกิดความรู้สึกไว้วางใจเพื่อนร่วมโลกและตัวเอง มีความมั่นคงทางจิตใจสูง แต่ถ้าบุคคลนั้นมีความทรงจำเกี่ยวกับความผิดหวัง หรือล้มเหลวอยู่ตลอดเวลา ก็จะมี ความขัดแย้งกับการดำเนินชีวิตของตน และมีความรู้สึกสิ้นหวังในชีวิต ไม่สามารถพัฒนาชีวิตในวัยชราให้มีความสุขได้

4. ทฤษฎีพัฒนาการของ Sullivan

ทฤษฎีของ Sullivan (1965 อ้างถึงใน Mussen, 1974:31-36) เป็นทฤษฎีที่เชื่อว่า บุคลิกภาพของคนเป็นผลมาจากสังคม ถึงแม้ว่าจะปลีกตัวออกจากสังคมไปอยู่ห่างไกลจากผู้อื่น ความทรงจำในอดีตก็ยังคงมีอิทธิพลต่อความคิดและการกระทำของบุคคลนั้น

Sullivan แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของบุคคลกับสังคมในระยะต่าง ๆ ของชีวิต ซึ่งมีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพ และการเจริญเติบโต ดังต่อไปนี้

1) ระยะเวลาทารก เริ่มตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 2 ปี วัยนี้เป็นวัยแห่งความต้องการความสบายทางกาย ความพอใจของเด็กจะอยู่ที่ใช้ปากดูด อม และมีปฏิริยาแบบเดียวกับที่ได้รับการปฏิบัติจากผู้ใหญ่โดยตรง เช่น ถ้าผู้เลี้ยงดูมีอารมณ์เคร่งเครียด อึดอัดแบบไม่เต็มใจ เด็กก็จะเกิดความกลัว และพลอยเกิดอารมณ์เคร่งเครียดไปด้วย Sullivan อธิบายว่าเป็นเพราะเด็กและบิดามารดา หรือผู้เลี้ยงดูต่างก็มีสัมพันธ์ภาพซึ่งกันและกัน (Interpersonal Relation)

2) ระยะเวลาเด็กตอนต้น คือช่วงอายุระหว่าง 2 – 4 ปี ในระยะนี้เด็กจะเริ่มเรียนรู้ทางภาษา การเล่นรวมกลุ่มกับเพื่อน ๆ และเริ่มเรียนรู้บทบาททางเพศของตนเอง

3) ระยะเวลาวัยเด็ก คือช่วงอายุประมาณ 4 – 11 ปี เด็กวัยนี้จะเริ่มปลีกตัวออกจากบิดามารดา และสนใจที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมกับบุคคลอื่น โดยเฉพาะกับเพื่อน ๆ ในวัยเดียวกัน วัยนี้เด็กจะเรียนรู้เกี่ยวกับการแข่งขัน การร่วมมือ และเรียนรู้ที่จะควบคุม ฝึกหัดพฤติกรรมของตนเอง

4) ระยะเวลาเข้าสู่วัยรุ่น คือช่วงอายุประมาณ 11 – 13 ปี เด็กในวัยนี้จะมีความต้องการที่จะมีเพื่อนเพศเดียวกัน ระยะเวลานี้เป็นช่วงที่สำคัญในการสร้างเสริมพัฒนาการด้านมนุษยสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างมาก

5) ระยะเวลาวัยรุ่น คือช่วงอายุระหว่าง 13 – 17 ปี เป็นระยะที่เริ่มมีความสัมพันธ์กับเพื่อนต่างเพศ หากการอบรมเลี้ยงดูนั้นผู้ปกครองเข้มงวดในด้านนี้มาก จะทำให้เด็กเก็บกด และนำไปสู่ความขัดแย้งภายในจิตใจ และอาจจะมีบุคลิกแบบรักร่วมเพศได้

6) ระยะเวลาวัยรุ่นตอนปลาย คือช่วงอายุประมาณ 17 – 20 ปี เป็นระยะที่เด็กสนใจในกิจกรรมร่วมกับเพศตรงข้าม สร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนในรูปแบบของผู้ใหญ่ แต่เด็กยังไม่ได้รับความสำเร็จทางสังคมอย่างสมบูรณ์ เป็นระยะที่ควรเรียนรู้เกี่ยวกับสิทธิ และวิธีสนองความต้องการของตนเองตามกฎเกณฑ์ที่ยอมรับของสังคม และมีความรับผิดชอบต่อสังคมในฐานะพลเมืองดี

7) ระยะเวลาผู้ใหญ่ คืออายุตั้งแต่ 21 ปีขึ้นไป เป็นระยะที่ควรฝึกอบรมให้เป็นบุคคลที่มีเขาวินิจฉัย รู้จักมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ เป็นคนมีเหตุผล และสามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ ซึ่งจะพัฒนาไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์

จากการศึกษาทฤษฎีทางพัฒนาการดังที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้พบว่าในลำดับขั้นตอนของพัฒนาการ แต่ละขั้นของมนุษย์นั้น มีช่วงเป็นค้วงขี้ ถึงการพัฒนาตามทฤษฎีว่าด้วยพัฒนาการ ดังนั้นในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงทำการศึกษาคู่แปรอายุด้วย

การวิจัยเกี่ยวกับอายุ

Garnier, (1993 อ้างถึงใน Patton, 1998) ได้ทำการศึกษาวิจัยการรับรู้ทางอารมณ์ของเด็กนักเรียนประถมศึกษา จำนวน 250 คน ที่มีระดับอายุแตกต่างกันตั้งแต่ 6 ถึง 13 ปี ในเมืองโตรอนโต ประเทศแคนาดา โดยให้นักเรียนอธิบายภาวะอารมณ์ของอาสาสมัครที่แสดงบทบาทสมมุติในเทพวีดิทัศน์ พบว่านักเรียนที่มีอายุน้อยกว่าจะมีความเข้าใจและสามารถพูดอธิบายถึงภาวะอารมณ์ที่ซับซ้อนกว่าได้ Garnier จึงสรุปได้ว่าการรับรู้ภาวะอารมณ์ของบุคคลอื่นนั้นมีพัฒนาการขึ้นตามอายุ

อรุณรัตน์ พิมพ์สุตะ (2533) ได้ศึกษาพัฒนาการของการเข้าใจอารมณ์ที่แท้จริงและอารมณ์ที่ปรากฏทางใบหน้าในเด็กอายุ 4 – 6 ปี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสามารถในการแยกความแตกต่างระหว่างอารมณ์ที่แท้จริงและอารมณ์ที่ปรากฏบนใบหน้าของกลุ่มตัวอย่าง ผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้พบว่า เด็กอายุ 4 ปี 5 ปี และ 6 ปี จะมีความเข้าใจอารมณ์ที่แท้จริง และอารมณ์ที่ปรากฏทางใบหน้าเพิ่มขึ้นตามอายุ

แนวคิดเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

Isent (1972:36-42) ได้ให้ความหมายของผลสัมฤทธิ์ว่า หมายถึง ขนาดของความสำเร็จที่ได้จากการทำงานที่ต้องอาศัยความพยายามจำนวนหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นผลมาจากการกระทำที่อาศัยความสามารถของร่างกายหรือสมอง เช่นเดียวกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ขนาดของความสำเร็จที่ได้มาจากความเพียรพยายามในด้านการเรียน (Workflok,1996) ซึ่งเราอาจกล่าวได้ว่าผู้ที่ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานหรือนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง มักจะเป็นผู้ที่กล้าแสดงออก มีความเชื่อมั่นในตัวเองสูง และมีความมั่นคงในอารมณ์ของตนเอง

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นตัวแปรที่บ่งบอกถึงความสำเร็จ หรือความล้มเหลวในระดับหนึ่ง ถ้าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ แสดงให้เห็นถึงการไม่ประสบความสำเร็จทางด้านการเรียน ซึ่งจะกระตุ้นให้เกิดความคับข้องใจ เด็กที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงจะมีความสัมพันธ์ทางสังคมที่เหมาะสม ส่วนเด็กที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำจะมีพฤติกรรมก้าวร้าว

งานวิจัยที่เกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

Desena (1964 : อ้างถึงใน นฤมล สิริพันธ์ 2533) ได้ศึกษาเปรียบเทียบการปรับตัวของเด็กนักเรียนที่เรียนดี เรียนปานกลาง และเด็กที่มีผลการเรียนต่ำ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาปีที่ 1 มหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนีย จำนวน 1,061 คน ผลการศึกษาพบว่า เด็กที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง จะมีความสามารถในการปรับตัวได้ดี และรวดเร็วกว่าเด็กที่เรียนในระดับปานกลาง หรือระดับต่ำได้อย่างชัดเจนและสามารถแก้ปัญหาเกี่ยวกับความกังวลใจต่าง ๆ ได้ดี

Mitchell & Shepherd (1966) ได้ศึกษาเด็กอายุ 5 ปี และ 15 ปี จำนวน 6,300 คน โดยให้พ่อแม่ตอบแบบสอบถามพฤติกรรมและพื้นฐานครอบครัว ครูตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับความ

สำเร็จในการเรียนของเด็ก พฤติกรรมที่เป็นปัญหาที่โรงเรียน ผลปรากฏว่าเด็กที่รายงานว่าไม่มีพฤติกรรม เบี่ยงเบนที่จะมีพฤติกรรมที่มีปัญหาที่โรงเรียน เช่น ก้าวร้าว ขโมย โกหก และสรุปได้ว่าพฤติกรรม ก้าวร้าวดังกล่าวมีความสัมพันธ์ทางลบกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

แนวคิดเกี่ยวกับสายการเรียน

แผนการศึกษาชาติฉบับล่าสุด ได้ให้คำจำกัดความของการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ตอนปลายไว้ว่า เป็นการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ศึกษาตามความถนัดและความสนใจ เพื่อเป็น พื้นฐานสำหรับการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาหรือเพื่อให้เพียงพอแก่การประกอบงานและอาชีพที่ ตนถนัดทั้งอาชีพอิสระและรับจ้างรวมทั้งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และทักษะ ทางสังคมที่จำเป็นสำหรับการประกอบงานและอาชีพ และการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ทำให้ การเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายมีการจัดหลักสูตรให้นักเรียนสามารถเลือกเรียนได้ ตามความถนัด และความมุ่งหมายที่จะใช้เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา ซึ่งหลัก สูตรที่จัดให้แตกต่างกันออกไปนี้เองก็คือสายการเรียนที่ผู้วิจัยสนใจศึกษา

แม้ว่าการจัดการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจะสามารถจัดได้อย่าง หลากหลายแต่ก็จะอยู่บนพื้นฐานของการศึกษาเพื่อมุ่งเข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษาเป็นส่วนใหญ่ และ กลุ่มวิชาพื้นฐานที่นักเรียนเลือกเรียนต่างกันออกไปนี้เอง ทำให้ต้องมีการกำหนดแบ่งนักเรียนออกเป็น สายการเรียนหรือแผนการเรียนต่างกัน เพื่อให้สามารถจัดหลักสูตรได้ครอบคลุม และเกิดประโยชน์ กับนักเรียนอย่างเต็มที่ (ไพฑูริย์ สินสารรัตน์, 2539)

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสนใจศึกษานักเรียนที่เลือกเรียนสายการเรียนวิทยาศาสตร์ (แผนวิทย์-คณิต) และสายการเรียนศิลป์ภาษา (แผนศิลป์) เพื่อที่จะหาความสัมพันธ์ระหว่างแผนการ เรียนและระดับเชาวน์อารมณ์

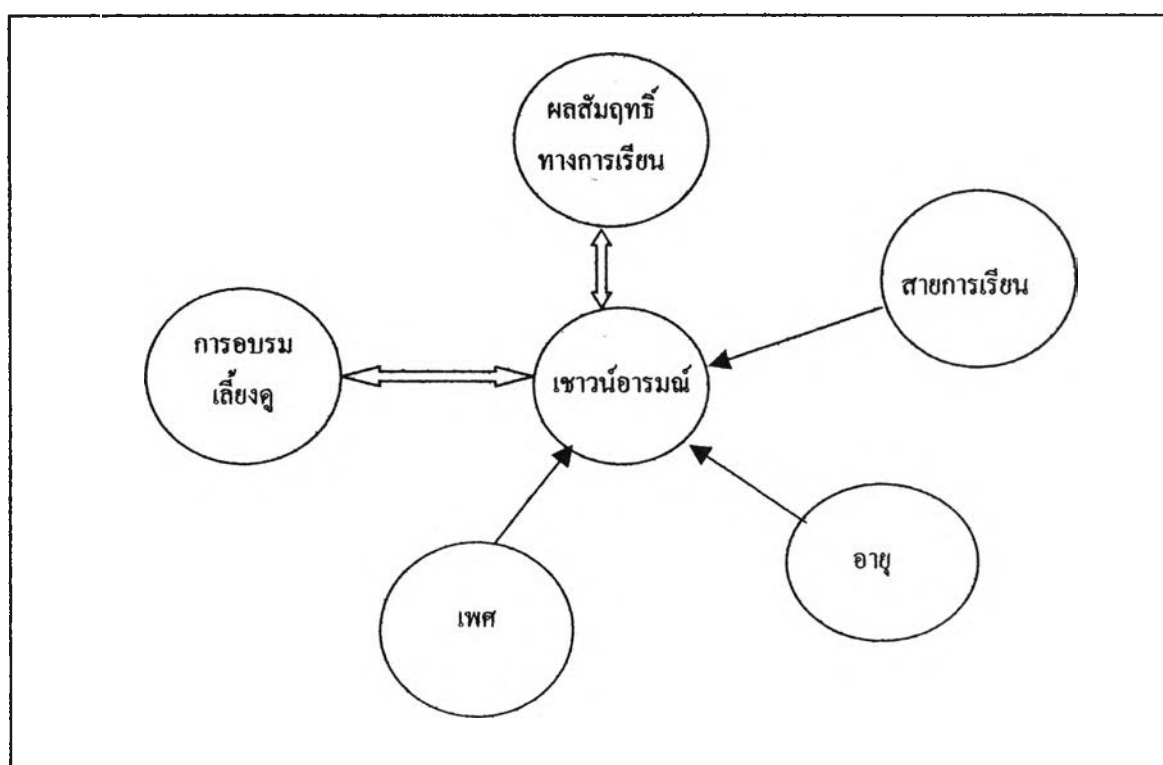
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสายการเรียน

มนฤดี จิตแจ่มใส (2541) สนใจศึกษาถึงระดับการเห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนมัธยมขนาดใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่พบว่า นักเรียนแผนวิทยาศาสตร์ มีระดับการเห็นคุณค่าในตนเองสูงที่สุดและนักเรียนแผนศิลป์เลือกเรียนสังคมมีระดับการเห็นคุณค่าใน ตนเองต่ำที่สุด

วิไลพรรณ เข็มขจิตพากษ์ (2537) ศึกษาทัศนคติในเชิงบวกเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นข่าวพาดหัวหนังสือพิมพ์ประจำวัน ระหว่างนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายสายสามัญกับนักเรียนสายอาชีพศึกษาพบว่า นักเรียนในโรงเรียนสายสามัญที่เลือกเรียนโปรแกรมศิลป์ภาษา มีทัศนคติเชิงบวกเกี่ยวกับข่าวต่าง ๆ มากที่สุด และทัศนคติเชิงบวกเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นข่าวพาดหัวหนังสือพิมพ์นั้นมีความสัมพันธ์กับระดับคะแนนของนักเรียนอย่างมีนัยสำคัญ

จากแนวความคิดและงานวิจัยต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษามาข้างต้นทำให้ผู้วิจัยเกิดแนวความคิดในการวิจัยว่า ตัวแปรอิสระทั้ง 5 ตัวที่ผู้วิจัยสนใจในศึกษา น่าจะสามารถใช้ร่วมกันทำนายระดับเชาวน์อารมณ์ของแต่ละบุคคลได้ นอกจากนี้ผู้วิจัยคาดว่าตัวแปรอิสระแต่ละตัวจะมีความสัมพันธ์กับระดับเชาวน์อารมณ์ของแต่ละบุคคล โดยตัวแปรการอบรมเลี้ยงดูจะมีความสัมพันธ์กับเชาวน์อารมณ์มากที่สุด รองมาได้แก่ตัวแปรผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สายการเรียน ตัวแปรอายุ และตัวแปรเพศน่าจะมีความสัมพันธ์กับเชาวน์อารมณ์น้อยที่สุด

ซึ่งตามความคิดของผู้วิจัยแล้วตัวแปรอิสระทั้ง 5 มีความสัมพันธ์กับเชาวน์อารมณ์ดังรูป

รูปที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระทั้งห้ากับเชาวน์อารมณ์